

VIATA ȘI ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ A DR. EUGEN KOZAK, PROFESOR ȘI PREOT, RECTOR AL UNIVERSITĂȚII DIN CERNĂUȚI* (I)

MYKHAILO CHUCHKO, Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina
E-mail: m.chuchko@chnu.edu.ua

VIKTORIYA HRYABAN, Universitatea din Viena, Austria
E-mail: hryaban@gmx.net

Life and Scientific Research of Dr. Eugen Kozak, Professor and Priest, Rector of Chernivtsi University (I)

(Abstract)

The article is dedicated to the figure of the prominent Slavic studies scholar, rector of Chernivtsi University, religious and socio-political figure, senator, archpriest-stavrofore, professor, and Doctor of Philosophy, Eugen Kozak (1857–1933). Born into a large family of an Orthodox priest, after finishing gymnasium, E. Kozak obtained a theological education at Chernivtsi University and studied philology at the University of Vienna. After defending his doctoral dissertation in Slavic studies in Vienna, throughout his life he combined philological research with ecclesiastical service. A student of the renowned Slavist Vatroslav Jagić, Professor E. Kozak headed the Department of Church Slavonic Language and Literature at the Orthodox Theological Faculty of Chernivtsi University, served as the dean of that faculty, and was rector of the university. As a researcher, E. Kozak made a significant contribution to the development of Slavic studies, publishing works on Slavic epigraphic monuments, the materials of which still retain scholarly value today. His most well-known work was dedicated to ancient inscriptions from churches and monasteries in Bukovina.

Keywords: Eugen Kozak, Chernivtsi University, professor, rector, dean, Slavist, priest, theological faculty, Church Slavonic language, epigraphic monuments, Bukovina, Metropolis.

(Rezumat)

Articolul este dedicat personalității remarcabile a savantului slavist, rector al Universității din Cernăuți, lider religios și socio-politic, senator, arhiepiscop-stavrofor, profesor și doctor în filosofie, Eugen Kozak (1857–1933). Născut într-o familie numeroasă de preot ortodox, după absolvirea gimnaziului, E. Kozak

---

* Cercetarea a fost efectuată cu sprijinul financiar al Fundației Austriece pentru Știință (FWF) (Grant nr. I 5309).

a urmat studii teologice la Universitatea din Cernăuți și studii de filologie la Universitatea din Viena. După ce și-a susținut teza de doctorat în slavistică la Viena, cărturarul și-a dedicat întreaga viață îmbinării cercetării filologice cu slujirea bisericească. Discipol al renumitului slavist Vatroslav Jagić, profesorul E. Kozak a condus Catedra de limbă și Literatură Slavonă Bisericească din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din Cernăuți, a fost decanul acestei facultăți și rector al universității. În calitate de cercetător, E. Kozak a adus o contribuție importantă la dezvoltarea slavisticii, publicând lucrări despre monumente epigrafice slave, ale căror materiale păstrează și astăzi o valoare științifică. Cea mai cunoscută dintre acestea a fost dedicată inscripțiilor vechi din bisericile și mănăstirile Bucovinei.

Cuvinte-cheie: Eugen Kozak, Universitatea din Cernăuți, profesor, rector, decan, slavist, preot, Facultatea de Teologie, slavona bisericească, monumente epigrafice, Bucovina, Mitropolie.

Вступ

Вчений-славист, професор кафедри церковнослов'янської мови, ректор Чернівецького університету, громадський і церковний діяч, архіпресвітер-ставрофор, доктор філософії Євгеній Козак, відіграв важливу роль в науковому, суспільно-політичному та релігійному житті Буковини кінця XIX – початку XX ст., проте окремого дослідження про цього дослідника, священника і чи не єдиного в австрійську добу місцевого ректора-русина чернівецької «Франціско-Йозефіни»ї донині бракує. В узагальнюючих працях з історії Буковини, Чернівецького університету, а також публікаціях, присвячених розвитку теологічної освіти та славістики в краї, зустрічаються лише оказіональні згадки його імені поряд з іншими буковинськими науковцями талаконічні біографічні довідки про нього, так само вміщені у роботах загального характеру та кілька статей, присвячених біографії, науковому доробку та листуванню Є. Козака. Таким чином, з огляду на сказане, видається актуальним і новаторським у плані дослідження розвитку славістичних студій вдатися до більш глибокого вивчення постаті Є. Козака, зокрема, в контексті становлення і трансформації його як вченого, священника, громадсько-політичного діяча та, зрештою, особистості, що формувалася в конкретних історичних умовах, з'ясування яких сприятиме глибшому розумінню граней суспільного, політичного й культурного життя австрійського і румунського періодів історії Буковини.

Пропонована читачам стаття має на меті встановлення нових та систематизацію вже відомих фактів життя та діяльності професора отця Євгенія Козака, а основне його завдання буде полягати у зосередженні дослідницької уваги на ключових подіях біографії цього діяча, які не знайшли належного відображення в наукових студіях, а також на його науковій, громадсько-політичній та церковній діяльності, яка, на наш погляд, потребує більш поглибленого вивчення.

Закінчивши 20 липня 1878 р. німецьку гімназію в Чернівцях, Євгеній Козак вступив на православний богословський факультет Чернівецького університету, де провчився 8 семестрів⁶.

У 1879–1880 та 1884–1886 рр. навчався на філософському факультеті в Чернівецькому університеті, де під керівництвом проф. Е.Калужняцького опановував порівняльну слов'янську філологію. З 3 січня 1885 р. отримував стипендію крайового президента Буковини⁷. Швидше за все, що саме у той період Євгеній Козак познайомився з Кассіяном Богатирцем, сином резеша із с. Кабин, який, навчаючись тоді в гімназії, квартирував у 1886–1889 рр. в Чернівцях по вул. Троїцькій, 34, у домі його батька священика А. Козака. Пізніше, вони з Кассіяном на довгі роки стануть політичними соратниками, будучи adeptами старорусинства на Буковині⁸.

У жовтні 1886 р. Євгеній Козак направився до Відня для поглиблення славістичних студій у Віденському університеті і, як свідчать навчальні відомості філософського факультету, що збереглися в університетському архіві, був зарахований цього ж року на навчання. Цікаво, що зарахування відбулося на базі атестату про закінчення Чернівецької гімназії, а не православного богословського факультету університету в Чернівцях, на якому він вивчав теологію з перервами, завершивши 31 липня 1883 року, за 3 роки до вступу до Відня. Вивчення славістики у Віденському університеті Є. Козак завершив 1892 року захистом дисертації⁹. З документів університету відомо, що у перші роки студіювання славістики у Віденському університеті він отримував стипендію в розмірі 170 фл. Документи також засвідчують проживання студента Козака у Відні за різними адресами поблизу Віденського університету (зокрема, він мешкав у 1886–1888 на Лаудонгассе, 33, Шультгассе, 69, Маріаненгассе, 23, а 1889 на вул. Брюнльбадгассе, 8)¹⁰. Можливо, що саме визначені умови та права на отримання стипендії стали спонукали його утриматися від подання інформації щодо навчання в Чернівецькому університеті.

Навчаючись на філософському факультеті, Євгеній Козак відвідував курси у багатьох відомих професорів Віденського університету. Зокрема, вивчав порівняльну граматику індо-германських мов у проф. Мюллера, класичну філологію у проф. Хартеля, слов'янські пам'ятки у д-ра Пастрнека, археологію та вступ до історії мистецтв у проф. Вікхофа¹¹. Але найбільшу

⁶ Archiv der Universität Wien, Phil. Rigorosen Protokoll, Sign. Ph 59.13, Jahr 1888–1894, p. 694.

⁷ Volodymyr Staryk, "Kozak Yevgen Avksentijovich" [Kozak Evgeny Avksentiyovych], in *Zahidno-Ukrayinska Narodna Respublika 1918–1923. Encyklopediya: Do 100-richchya utvorennya Zahidno-Ukrayinskoyi Narodnoyi Respubliki*, tom 2: Z–O, Ivano-Frankivsk: Manuskript-Lviv, 2019, p. 231; Anton Norst, *Alma Mater Francisco-Josephina. Festschrift zu deren 25jährigem Bestande*, Czernowitz, 1900, p. 48.

⁸ *DACHO*, f. 228, op. 3, spr. 43, ark. 363; f. 228, op. 3, spr. 45, ark. 369.

⁹ Volodymyr Staryk, *op. cit.*, p. 231; Archiv der Universität Wien, Phil. Rigorosen Protokoll, Sign. Ph 59.13, Jahr 1888–1894, p. 694.

¹⁰ Archiv der Universität Wien, Philosophische Fakultät – Nationalien, Sign.130, WS 1886–1887, Film 1044, p. 452; idem, Sign.130, WS 1886–1887, Film 1044, p. 346; idem, Sign.134, SS 1888, Film 1046, p. 326; idem, Sign.140–142, WS 1889–1890, Film 1048, p. 431.

¹¹ Idem, Sign.132, WS 1887–1888, Film 1045, p. 429; idem, Sign.136, WS 1888–1889, Film 1042, pp. 446, 445.

митрополитом Буковини і Далмації Сильвестром (Морарю-Андрієвичем) в сан диякона, а потім – ієрея Буковинсько-Далматинської митрополії. На початку 1894 року молодий священник Є. Козак посів місце парафіяльного адміністратора новозаснованої сербської православної церкви св. Сави (збудована 1892 і освячена 19 листопада 1893 р. митрополитом Сильвестром), розташованої у III-му районі Відня, по вул. Файтгасе (Veithgasse) 3¹⁷.

Як адміністратор сербської православної парафії в столиці¹⁸, о. д-р. Козак брав участь у різних урочистих зустрічах та гостинах, що влаштовувалися там вищими посадовцями монархії¹⁹. На початку квітня 1896 р., в числі інших представників буковинської спільноти у Відні, священник д-р Козак разом з дияконом Урсуляком взяв участь в урочистій зустрічі на вокзалі столиці нового митрополита Буковини і Далмації Аркадія (Чуперковича)²⁰, який прибув для складання присяги імператору²¹.

У квітні 1896 р. ієрея, д-ра Є. Козака перевели на Буковину, на місце адміністратора парафії в с. Веренчанка, де він прослужив з середини червня 1896 до початку червня 1897 р²². Відтак з липня 1897 по квітень 1899 рр. він був адміністратором парафії в с. Добринівці²³. Уже тоді священник-адміністратор з Добринівців із докторським ступенем привернув увагу керівництва митрополії. Зокрема, під час чину закладення наріжного каменю в основу нової православної церкви в Заставні, здійсненого 1 жовтня 1896 р. архімандритом Мироном (Калінеску), отцю д-ру Козаку було довірено виголосити проповідь після завершення літургії на місці побудови храму²⁴.

Викладацька та адміністративна діяльність проф. Є. Козака в чернівецькому університеті

16 лютого 1899 р. цісарським указом парафіяльний адміністратор д-р Є. Козак був призначений надзвичайним професором щойно створеної на

¹⁷ *Schematismus der Bucovinaer gr. or. Archiepiscopal Diöcese für das Jahr 1894*, Czernowitz, 1894, pp. 145–146; idem, 1895, p. 148; “Die Einweihung der serbischen Kirche”, in “Neue Freie Presse”, 20. November 1893, p. 2; *Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diozese für das Jahr 1904*, Czernowitz, 1904, p. 186; Emanuil Turchynskyi, “Znachennia Chernivtsiv dlia pravoslavnoi teolohii u Pivdeno-Skhidnii Yevropi” [The significance of Chernivtsi for Orthodox theology in Southeastern Europe], in “Bukovynskyi zhurnal”, Chernivtsi, 1996, ch. 3–4, p. 75.

¹⁸ *Niederösterreichischer Amts-Kalender für das Jahr 1896*, XXXI. Jahrgang, Wien, K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1896, pp. 522, 528, 532.

¹⁹ “Soiree beim Ministerpräsidenten”, in “Wiener Salonblatt”, 7. April 1895, p. 4; “Soiree im Finanzministerium”, in “Wiener Salonblatt”, 28. April 1895, p. 16.

²⁰ Metropolitan Arkadie (in the world Aleksandr Czuperkovicz, 1823–1902) headed the Bukovina-Dalmatia Metropolis in 1896–1902.

²¹ „Metropolitul la Viena” [Metropolitan in Vienna], in „Gazeta Bucovinei”, 31 martie/12 aprilie 1896, p. 1.

²² *DACHO*, f. 1245, op. 7, spr. 29, ark. 82 zv.–83, 97 zv.–98; Anton Norst, *op. cit.*, p. 48.

²³ *DACHO* [State archive of Chernivtsi region], f. 1245, op. 7, spr. 50, ark. 72 zv.–73, 91 zv.–92; Anton Norst, *op. cit.*

²⁴ “Kirchen-Grundsteinlegung”, in “Bukowinaer Rundschau”, 4. Oktober 1896, p. 4.

православному теологічному факультеті Чернівецького університету кафедри церковнослов'янської мови та літератури²⁵, де він згодом став ординарним професором, деканом факультету теології, а відтак і ректором цього навчального закладу²⁶. За твердженням німецького дослідника Е. Турчинського, з його призначенням «одержав богословський факультет яскравого славофіла, котрий як славіст відзначився виданням старовинних написів з Буковини та іншими публікаціями»²⁷.

Наказ міністерства культур і освіти про відкриття очоленої д-ром Є. Козаком кафедри вийшов 27 березня 1899 р.²⁸, але питання про її створення, як засвідчує листування керівництва богословського факультету ц.к. університету Франца-Йосифа в Чернівцях у особі декана К. Поповича та митрополита Буковини й Далмації Аркадія з крайовим управлінням, постало на порядку денному ще в 1898 р.²⁹.

Прихід клірика-русина на теологічний факультет університету в Чернівцях, де з часу його відкриття в 1875 р. традиційно домінували професори-богослови румуни, припав на складний період, коли українці, після смерті митрополита Сильвестра (Морарю-Андрівича), розпочали боротьбу з румунами за рівноправ'я у Чернівецькій архієпархії Буковинсько-Далматинської митрополії, зокрема, стали претендувати на місця в митрополічій консисторії та на кафедри на богословському факультеті.

Як видно з джерел, новий митрополит Аркадій (Чуперкович) намагався рівною мірою однаково ставитися як до румунів, так і до русинів. У результаті, за його архієрейства до складу Чернівецької архієпископської консисторії увійшли два священики-українці О. Манастирський та Г. Ганицький, генеральним вікарієм став українець І. Филипович, а на

²⁵ “Personalnachrichten“, in “Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht“, Jahrgang 1899, Stück VIII, Wien, 15. April 1899, p. LXXIV; Petru Froicu, Eugen Dimitriu, *Teologia în Bucovina*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2015, pp.140–141; Vladimir Trebici, “Facultatea de Teologie din Cernăuți (1875–1940) și importanța sa ecumenică”, în „Studii teologice”, 1992, seria II, anul XLIII, nr. 5–6, p. 6; Constantin Ungureanu, „Facultățile de la Universitatea din Cernăuți (1875–1919)”, în „Studia Universitatis Moldaviae”, nr. 4 (104), 2017, p. 89; *Alexandru Panciu*, “The Faculty from Cernăuți – The historical profile of University. Education from Bukovina as a landmark in the Romanian University Background”, în *Multicultural representations. Literature and Discourse as Forms of Dialogue*, Târgu Mureș, Editura Arhipelag XXI Press, 2016, p. 183; *Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diozese für das Jahr 1904*, p. 186.

²⁶ *Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diozese für das Jahr 1907*, Czernowitz, 1907, pp. 174, 176; idem, 1908, p. 176; “Aus der «Wiener Zeitung»”, in “Deutsches Volksblatt”, 5. April 1909, p. 8; Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 71; Mykhailo Chuchko, Viktoriya Hryaban, *Zhyttia ta diialnist Eugen Kozaka (1857–1933), vidomoho slavista, rektora Chernivetsko ho universytetu, arkhypresvitera-stavrofora, profesora* [The life and work of Eugen Kozak (1857–1933), a famous Slavist, rector of Chernivtsi University, archpriest-stavrophor, professor], pp. 100–101; Radu Mârza, „*Rolul jucat de Universitatea din Cernăuți în dezvoltarea slavisticii românești*”, în „*Studia Linguistica*”, vol. 5, Kiev, p. 303.

²⁷ Emanuil Turchynskyi, *op. cit.*, p. 75.

²⁸ Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 89.

²⁹ *DACHO*, f. 3, op. 1, spr. 7565, ark. 1–3zv, 7–8.

теологічному факультеті Чернівецького університету дві кафедри передали професорам-русинам/українцям: кафедру церковно-слов'янської мови та літератури посів священник д-р Є. Козак, а кафедру практичного богослов'я з русинською/українською мовою викладання ієрей Д. Єремійчук (1866–1942), уродженець с. Нові Мамаївці, колишній катехит гімназії³⁰.

Усі ці поступки митрополита Аркадія на користь русинів/українців у церковній сфері викликали негативну реакцію радикалів, котрі у пресі та в публічних нападах ганьбили владику за його поступливість³¹. Характерно, що звістка про ці події докотилася до Відня, набувши розголосу за посередництвом преси й в академічному середовищі столиці. Дізнавшись з газет про розгортання боротьби між українцями та румунами в церковній сфері Буковини, проф. В. Ягич, як видно з його листа від 19 серпня 1899 р., адресованого з Аббації Є. Козаку до Чернівців на вулицю Ремергасе [Remergasse, 5. – М.Ч., В.Г.], висловив своєму учневі побоювання, чи не вплине це, якимось чином, на роботу того на щойно заснованій на теологічному факультеті в Чернівецькому університеті кафедрі церковнослов'янської мови, констатуючи: «Коли я прочитав щось у газетах про демонстрацію, яка нібито була спрямована проти митрополита³², я побоювався, що, можливо, русини [в оригіналі «Ruthenen». Надалі «русини» вживається на означення буковинських українців. – М.Ч., В.Г.] тому причина. Сподіваюся, мої побоювання були абсолютно безпідставними. Коли я прочитав щось у газетах про демонстрацію, яка нібито була спрямована проти їхнього митрополита, я побоювався, що ця поступка, зроблена русинам, могла її породити. Сподіваюсь, мої побоювання були абсолютно марними. Тому я сподіваюся, що з часом не тільки русинська, але й румунська молодь переконається в важливості церковнослов'янської мови. У будь-якому разі ваше ім'я буде тісно пов'язане з цим новим поворотом подій на краще в історії культури країни»³³.

Після влаштування на роботу екстраординарним професором на кафедру церковнослов'янської мови та літератури на теологічний факультет

³⁰ Arkadij Zhukovskij, *Istoriya Bukoviny* [History of Bukovyna.], Ch. II.: Pislya 1774 r., Chernivci, Chas, 1994, p. 77; Olexandr Dobrzhanskyj, *Nacionalnij ruh ukrajinciv Bukovini drugoyi polovini XIX – pochatku XX st.* [The national movement of Bukovyna Ukrainians in the second half of the 19th and early 20th centuries], Chernivci, Zoloti litavry, 1999, p. 365; Mykhailo Chuchko, *Istoriia i sohodennia Pravoslavnoi Tserkvy na Bukovyni: do pytannia pro administratyvno-terytorialnyi ustroii ta dukhovne pidporiadkuvannia yeparkhialnykh struktur kraiu v seredyni XIV – na pochatku XXI st.* [The history and present of the Orthodox Church in Bukovina: to the question of the administrative-territorial structure and spiritual subordination of the eparchial structures of the region in the middle of the 14th – early 21st centuries.], Chernivtsi, Polihraf-Servis, Kh., Machulin, 2020, p. 99.

³¹ Olexandr Dobrzhanskyj, *op. cit.*, pp. 365–366.

³² This is about Metropolitan of Bukovina and Dalmatia Arkadie (Czuperkowicz).

³³ *Naukova biblioteka Cherniveckogo nacionalnogo universitetu im. Yu.Fedkovicha, Viddil ridkisonoyi knigi (dali NB ChNU, VRK)* [Scientific library of the Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovicha, Rare book department], 90.In.364642, Rukopis z arhivu Kozaka E. (v dvoih papkah), Papka Nr. 1 – Briefe 1–80, Jagić an Kozak, Brief Nr. 67 von 19. Aug. 1899.

у Чернівецькому університеті в 1899 р. Є. Козак також зайнявся організацією в митрополичій резиденції церковного музею, про що, зокрема, згадується в листі В. Ягича від 19 серпня 1899 р. у якому віденський метр, схвально поставившись молодого науковця по розбудові єпархіального музеєсховища у напрямку наповнення його фондів середньовічними слов'янськими грамотами та книгами з території колишніх придунайських князівств, підбадьорював його, додаючи впевненості і насаги в реалізації розпочатої справи, висловлюючи сподівання, що тому «вдасться зберегти деякі фрагменти слов'янського середньовіччя з трьох країн і зробити їх доступними для наукових досліджень»³⁴.

Розпочата в 1899 р. робота на новоствореній кафедрі церковно-слов'янської мови і літератури православного богословського факультету Чернівецького університету Франца-Йосифа започаткувала новий етап в житті д-р Є. Козака. Упродовж 1899–1921 рр. він викладав дисципліни зі славістики та був до Першої світової війни членом відділу цісарсько-королівської екзаменаційної комісії для студентів теологів³⁵. Спершу, у 1899–1904 рр., д-р Козак займав посаду виконуючого обов'язки професор³⁶. У 1901 р. як екстра-ординарний професор теологічного факультету він був іменований голосуючим членом Буковинської православної консисторії³⁷.

На теологічному факультеті проф. Є. Козак викладав студентам-богословам церковнослов'янську граматику, практичні вправи з церковно-слов'янської мови; курси з мовного аналізу псалмів, текстів літургій та євангелій; дисципліни про церковно-слов'янський переклад Біблії; читання з Прологу; огляд церковно-слов'янської літератури східних слов'ян та

³⁴ „Foiaia Ordinăciunilor Consistoriului arhiepiscopesc în afacerile Archidiecesei ortodoxe-orientale a Bucovinei”, anul 1899, Cernăuți, Tipo- și litografia concesionata Arch. Silvestru Morariu-Andrievicei, 1900, p. 71.

³⁵ Vasył Botushanskyj, “Misto v period avstrijskogo pravlinnya” [The city during the Austrian rule], in *Chernivci: Istoriya i suchasnist Yuvilejne vidannya do 600 – richnycya pershoi pisemnoyi zgdki pro misto*, (Kol. monografiya) V. M. Botushanskyj, S. V. Bilenkova, O. V. Dobrzhanskyj ta in. za zag. red. V. M. Botushanskogo, Chernivci, Zelena Bukovina, 2008, p. 141; “V chernoveckim universiteti” [At Chernivtsi University] in “Bukovina”, 1899, 30 maya (11 chervnya), p. 2; “Dvi katedry” [Two cathedra], in “Bukovinski Vdomosti”, 1899, 28 marta (9 aprlya), pp. 2–3; Ivan Novosivskyj, “Cherniveckij universitet i bukovinski ukrayinci” [Chernivtsi University and Bukovyna Ukrainians], in *Zapiski naukovogo tovaristva imeni Shevchenka*, t. 205, Istorichno-filosofska sekciya, Pravnicna komisiya, Ch.2, U poshukah istorichnoyi pravdi, Zbirnik na poshanu Mikoli Chubatogo 1889–1975, Nyu Jork-Parizh-Sidnej-Toronto, 1987, p. 500; “Czernowitz K.K. Franz Joseph Universität (gegr. 1875)”, in *Minerva. Jahrbuch der gelehrten Welt. Zweiundzwanzigsten Jahrgang*, 1912–1913, Strassburg, Verlag von Karl J. Trübner, 1913, p. 373; *Hof und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1918*, XLIV. Jahrgang (1918), Wien, K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1918, p. 1091; Radu Mârza, *op. cit.*, p. 303.

³⁶ “Ruski katedri v chernoveckim universiteti” [Rusins Departments at Chernivtsi University], in “Literaturno-naukovij visnik”, Lviv, 1899, kn.6, cherven, pp. 195–196; *Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diozese für das Jahr 1914*, Czernowitz, 1914, p. 156; “Wehe den Schwächlingen!”, in “Bukowiner Post”, 9. April 1899, p.1.

³⁷ Volodymyr Staryk, *op. cit.*, p. 231.

публічний курс лекцій про літературну діяльність апостолів слов'ян Кирила і Мефодія³⁸.

У 1904 році цісарським указом від 26 серпня, д-р Є. Козак був затверджений ординарним професором церковно-слов'янської мови Чернівецького університету³⁹. У тому ж році митрополит Буковини і Далмації д-р Володимир (де Репта) підніс отця Євгенія в сан протопресвітера⁴⁰. А у червні 1905 р. він став членом університетського Сенату⁴¹.

У 1906–1907 н. р. професор Є. Козак був обраний деканом богословського факультету⁴². У жовтні 1906 р., як засвідчує місцева преса, декан Є. Козак активно брав участь у різних громадських подіях. Разом з ректором та іншими деканами факультетів і професорами, він був на прийомі буковинського крайового президента Октавіана Регнера фон Блейлебена (Oktavian Regner von Bleyleben)⁴³. У вересні 1907 р. проф. Козак взяв участь у похоронах ректора чернівецького університету, званого професора-богослова, д-ра Василе Гейни, виступивши з промовою біля гробу небіжчика⁴⁴. 11 листопада 1907 р., уже в якості очільника університету Франца Йосифа, разом з іншими професорами, зокрема Р.Ф. Кайндлем, взяв участь в урочистому відкритті пам'ятника Шиллеру біля чернівецького міського театру⁴⁵.

Будучи обраний ректором Чернівецького університету 24 жовтня 1907 року, проф. Є. Козак обіймав цю посаду до 2 грудня 1908 р.⁴⁶. 9 грудня 1907 р. на урочистій інаугурації, що відбулася об 11 год. у святковій залі університету в присутності крайового президента Буковини д-ра фон Бляйлебена, Буковинсько-Далматинського митрополита д-ра Володимира (де Репти), чернівецького бургомистра барона Фюрта та ін., новообраний ректор проф. церковно-слов'янської мови д-р Євгеній Козак привітавши студентів, висловивши подяку професорам за довіру, виказану під час виборів та

³⁸ *Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k.u.k. Franz-Joseph-Universität zu Czernowitz im Wintersemester 1899/1900*, Czernowitz, Verlag des akademischen Senates, 1899, p. 6; "Von den Universitäten", in "Wiener Zeitung", 4. April 1906, p. 3; "Vorlesungen an unserer Universität", in "Bukowinaer Post", 24. August 1913, p. 5.

³⁹ "Von der Universität", in "Czernowitzer Tagblatt", 14. September 1904, p. 4.

⁴⁰ *Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diozese für das Jahr 1914*, Czernowitz, 1914, p. 156.

⁴¹ Volodymyr Staryk, *op. cit.*, p. 231.

⁴² "Von unserer Universität Czernowitz", in "Czernowitzer Allgemeine Zeitung", 23. Juni 1906, p. 3.

⁴³ "Dejeuner beim Landespräsidenten", in "Czernowitzer Allgemeine Zeitung", 14. Oktober 1906, p. 5.

⁴⁴ "Rector Magnificus Prof. Dr. Basil Gäinäť", in "Czernowitzer Tagblatt", 3. September 1907, p. 3.

⁴⁵ "Enthüllung des Schillers Denkmals", in "Czernowitzer Tagblatt", 12. November 1907, p. 1.

⁴⁶ Volodymyr Staryk, *op. cit.*, p. 231; *Personalstand der k. k. Franz Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1906/1907*, Czernowitz, Verl. des akademischen Senates, 1906, pp. 3–4, 6; "Rektorswahl", in "Bukowiner Volkszeitung", 24. Oktober 1907, p. 2; "Rückblick auf die Vorkommnisse in der Bukowina im Jahre 1907, III. Oktober", in "Czernowitzer Allgemeine Zeitung", 14. Januar 1907, p. 4; *Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diozese für das Jahr 1914*, Czernowitz, 1914, p. 156.

У 1908 р. друкований примірник цієї інавгураційної промови ректора Чернівецького університету проф. Є.Козака було передано до особистої бібліотеки імператора Франца Йосифа I⁵².

Період ректорства став випробуванням для проф. Є.Козака, адже припав на час студентських страйків в австрійських університетах, спричинених т.з. «справою Вармунда» (Wahrmund Affaire), що була пов'язана з критикою освітянською спільнотою католицької церкви через її спроби здійснювати контроль над освітою. У герцогстві Буковина, де переважаючою конфесією було православ'я, вплив католицизму був незначним, в тому числі й в освітньому середовищі, але зважаючи на те, що Л. Вармунд свого часу (до 1897 р.) викладав право в Чернівецькому університеті, місцеві студентські товариства різної етнічної та конфесійної приналежності активно виступили на його захист, вдавшись до страйку. У червні 1908 р. лекції в університеті та загалом навчальний процес було відновлено⁵³. У грудні 1908 р., після обрання ректором д-ра К. Зелінки, проф. Є.Козак зайняв посаду проректора університету⁵⁴. Під час перебування ректора Зелінки у відрадженьнях та відпустці, проректор Є.Козак залишався в університеті виконуючим його обов'язки⁵⁵].

Є.Козак неодноразово виступав промоутором докторських дисертацій, які захищалися в Чернівецькому університеті. Варто згадати, зокрема, захисти С. Цанкова (1905 р.), А. Міанеску (1909 р.), С. Драгоміра (1910 р.)⁵⁶.

У цей період, отримуючи зарплатню університетського професора, д-р Є.Козак, отримав можливість покращити добробут та житлові умови своєї родини. Упродовж вересня 1911 – червня 1912 рр. він клопотав перед чернівецьким магістратом щодо дозволу збудувати на вул. Троїцькій (Dreifaltigkeitsgasse), 34 – Ляйтенгасе (Leitengasse), 4 цегляний будинок, який йому мерія надала⁵⁷. У подальшому родина проф. Є.Козака мешкала саме за цією адресою, побудувавши будинок на обійсті, яке дісталось професору у спадок від матері (у румунський період там провели нову вулицю – Панаїте Черна (PanaiteCerna) і будинок отримав 5-й номер).

Перед початком Першої світової війни австрійська влада інтернувала проф. Є. Козака з родиною до м. Зальцбург звідки він повернувся після того, як наприкінці війни у вересні 1917 р. інтерновані були відпущені на Буковину⁵⁸.

⁵² DACHO, f. 3, op. 1, spr. 9103, ark. 1–3 zv, 5.

⁵³ "Czernowitzer Gelegenheiten", in "Czernowitzer Allgemeiner Zeitung", 18. Juni 1908, p. 1; "Die Studentenbewegung", in "Czernowitzer Allgemeiner Zeitung", 18. Juni 1908, p. 1.

⁵⁴ "Rektorsinauguration", in "Bukowiner Post", 3. Dezember 1908, p. 4.

⁵⁵ "Universität in Czernowitz", in "Czernowitzer Tagblatt", 18. Juli 1909, p. 5.

⁵⁶ "Promotion", in "Czernowitzer Allgemeiner Zeitung", 7. April 1909, p. 3; "Promotion", in "Czernowitzer Tagblatt", 15. Juli 1905, p. 4; "Promotion", in "Czernowitzer Tagblatt", 22. März 1910, p. 4.

⁵⁷ DACHO, f. 39, op. 1, spr. 5607, ark. 1, 2–3, 5–6.

⁵⁸ *Zmagannya za ukrayinsku derzhavnist na Bukovini (1914–1921 rr.). Dokumenti i materialy* [Competition for Ukrainian statehood in Bukovina (1914–1921). Documents and materials] / O. V. Dobrzhanskyj, V. P. Staryk. Chernivci, Chernivecka oblasna drukarnya, 2009, p. 156; Volodymyr Staryk, *Vid Sarajeva do Parizha. Bukovinskij Interregnum 1914–1921: Mizh nacionalizmom i tolerantnistyu* [From Sarajevo to Paris. Bukovyna Interregnum 1914–1921: Between Nationalism and Tolerance] / Red. L. Zvenigorodska, Chernivci, Prut, 2009, p. 61; Mykhailo Chuchko, *U gornyli viprobuvan: Pravoslavna Cerkva na Bukovini v 1914–1919 rr.* [In the crucible of trials: the Orthodox Church in Bukovina in 1914–1919], Chernivci, Druk Art, 2015, p. 23.

Після листопадових подій 1918 р., коли Буковина була об'єднана з Румунським королівством, д-р Є. Козак продовжував викладати церковно-слов'янську мову та літературу на теологічному факультеті в Чернівецькому університеті, будучи у 1919–1921 рр. титулярним професором⁵⁹. Паралельно, як засвідчує Й. Попович, через те, що у покійного професора Е. Калужняцького не знайшлося наступника, Є. Козак викладав також на кафедрі славистики на філософському факультеті університету⁶⁰, керуючи там, як вказують покажчики за 1921 р., русинським семінаром⁶¹.

Восени 1921 року протопресвітер, проф. Є. Козак був обраний делегатом Церковного конгресу Буковини, що відбувався з 3 по 25 жовтня 1921 р. у митрополичій резиденції в Чернівцях:

Восени 1921 року протопресвітер, проф. Є. Козак був обраний делегатом Церковного конгресу Буковини, що відбувався з 3 по 25 жовтня 1921 р. у митрополичій резиденції в Чернівцях. У ході роботи конгресу, 18 жовтня, делегатам було запропоновано на розгляд розроблений спеціальною комісією проект органічного статуту з поправками, спрямованими на надання греко-православній митрополії краю виключно румунського характеру⁶².

Проф. о. Є. Козак, разом з іншими українськими священниками делегатами (о. д-ром Ф. Григорієм, о. проф. П. Катеринюком, о. д-ром С. Смерекою, прот. Т. Драчинським та прот. О. Козаком), виступив проти внесення до статуту Буковинської митрополії таких змін⁶³. Проте,

⁵⁹ *Zmagannya za ukrajinsku derzhavnist na Bukovini (1914–1921 rr.). Dokumenti i materialy* [Competition for Ukrainian statehood in Bukovina (1914–1921). Documents and materials], pp. 321–322, 338; „Profesori în Cernăuți”, în „Telegraful Român”, 16 august 1919, p. 4; “Novyny. †Dr. Evgen Kozak (1933)” [News. †Dr. Evgen Kozak], in “Chas. Nezalezhnij chasopis”, 1933, 8 veresnya, p. 4; “Czernowitz = Cernăuți (Bukowina, Rumänien) Universität (gegr. 1875)”, in *Minerva. Jahrbuch der gelehrten Welt. Fünfundzwanzigster Jahrgang*, 1921, Berlin und Leipzig, Vereinigung Wissenschaftlicher Verleger Walter de Gruyter & Co., 1921, p. 272; *Şematismul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1921*, Cernăuți, 1921, p. 56.

⁶⁰ J. Popovici, “Der heutige Stand der Slavistik in Rumänien”, in “Slavia. Časopis pro slovenskou filologii”, Praha, 1922–1923, Ročník 1, p. 186.

⁶¹ *Şematismul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1921*, p. 56; *Czernowitz = Cernăuți (Bukowina, Rumänien) Universität (gegr. 1875)*, p. 273.

⁶² *Bazhayemo do Ukrayiny! Zmagannya za ukrajinsku derzhavnist na Bukovini u spogadah ochevidciv (1914–1921 rr.* [Welcome to Ukraine! Competition for Ukrainian statehood in Bukovina in the memories of eyewitnesses (1914–1921)] [Tekst] / O. V. Dobrzhanskyj, V. P. Staryk, Odesa, Mayak, 2008, p. 1098.

⁶³ Arkadij Zhukovskij, *Istoriya Bukoviny* [History of Bukovina.], p. 154; Volodymyr Staryk, *Vid Sarajevo do Parizha. Bukovinskij Interregnum 1914–1921: Mizh nacionalizmom i tolerantnistyu* [From Sarajevo to Paris. Bukovina Interregnum 1914 – 1921: Between Nationalism and Tolerance], pp. 53, 62; Mykhailo Chuchko, “Bukovynska mytropoliia u skladi pomisnoi Rumunskoi pravoslavnoi tserkvy (mizhvoiennyi period)” [Bukovina Metropolis within the local Romanian Orthodox Church (interwar period)], in “Rusin. Mezhdunarodnyi ystorycheskyi zhurnal”, nr. 57, Kyshynev, 2019, p. 135; Kurt Scharr, “Der Griechisch-orientalische Religionsfonds in der Bukowina. Kulturkampf und Nationsbildung im Spiegel einer Institution”, in A. Kappeler (Hg.), *Die Ukraine. Prozesse der Nationsbildung*, Böhlau, Köln, Wien, Weimar, 2011, p. 264; Eugen Kozak, *Benennung der orthodox-orientalischen Bukowiner Erzdiözese im Kirchenkongresse 1921*, Czernowitz, 1921, p. 1.

у підсумку, 37 румунських делегатів, що склали більшість на церковному конгресі, проголосували за резолюцію щодо внесення зміни у назву Буковинської митрополії з «греко-орієнтальної» на «православно-румунську»⁶⁴.

Уже через чотири дні після виступу на конгресі проф. Є. Козака в «Glasul Bucovinei» від 21 жовтня 1921 р. вийшла перша стаття, у якій гостро критикувалася його позиція⁶⁵. Відтак 22 жовтня у тому ж часописі вийшла гнівна публікація проти Є. Козака, підписана титулярним професором Чернівецького університету д-ром Р. Киндею, у якій той обурювався, що зібраний майже 3 тижні тому в Чернівцях у митрополичому палаці т. з. церковний з'їзд, організований багатими людьми, друзями всіх чужинців на шкоду румунам, зазнав провалу. І причиною тому, на його переконання, стали прибічники Авереску, які спираючись у своїй політиці на чужинців, посприяли обранню делегатами церковного конгресу кількох русинів – ворогів румунського народу⁶⁶. 23 жовтня Р. Киндя вмістив у «Glasul Bucovinei» ще одну свою статтю, з черговою порцією критики проти проф. Є. Козака як представника авересківського табору та «малороса-панслависта», непримиренного ворога румунської нації, «що заперечує історичну правду, добре її знаючи»⁶⁷.

Після цих публікацій, д-р Киндя, за свідченням І. Пігуляка, підбурив «румунських студентів проти проф. Козака, щоб йому заборонили студентам викладати старослов'янську мову за його ворожий виступ на конгресі»⁶⁸.

Виступ підбурених д-ром Р. Киндею румунських студентів проти проф. Є. Козака відбувся 23 жовтня. За свідченням часопису «Glasul Bucovinei» за 25 жовтня студенти висловили протест і висловилися за відсторонення професора-слависта від читання лекцій через його антирумунську позицію і виступи на Церковному конгресі. Своє звернення вони надіслали пану голові ради міністрів, міністру народної освіти, пану міністру культів, ректорам університетів в Чернівцях, Клужі, Бухаресті та Яссах, панам деканам факультетів теології і філософії в Чернівцях, студентським центрам в Бухаресті, Клужі та Яссах»⁶⁹.

Газета «Czernowitzer Morgenblatt» від 29 жовтня додає, що під час акції протесту румунські студенти у великій кількості прийшли до лекційної зали проф. Козака і перешкодили йому прочитати лекцію⁷⁰. Влада не забарилася з

⁶⁴ Arkadij Zhukovskij, *op. cit.*, p. 154; Kurt Scharr, *op. cit.*, p. 264.

⁶⁵ „Tupeu minoritar și inconștiență averescană”, în „Glasul Bucovinei”, 21 octombrie 1921, p. 1.

⁶⁶ Romulus Cârdea, „Unde am ajuns!”, în „Glasul Bucovinei”, 22 octombrie 1921, p. 2.

⁶⁷ Romulus Cârdea, „Fabule averescane”, în „Glasul Bucovinei”, 23 octombrie 1921, p. 1.

⁶⁸ *Bazhayemo do Ukrayiny! Zmagannya za ukrajynsku derzhavnist na Bukovini u spogadah ochevidciv (1914–1921 rr.* [Welcome to Ukraine! Competition for Ukrainian statehood in Bukovina in the memories of eyewitnesses (1914–1921)], p. 1109.

⁶⁹ „Protestul studentilor împotriva prof. univ. Eugen Kozak”, în „Glasul Bucovinei”, 25 octombrie 1921, p. 1.

⁷⁰ “Die rumänische Studentenschaft gegen Universitätprofessor Dr. Kozak”, in “Czernowitzer Morgenblatt”, 29. Oktober 1921, p. 3.

підтримкою клопотання румунських студентів і проф. Є.Козак за кілька днів залишився без посади в університеті⁷¹.

За таких обставин, пов'язаних з політичною позицією вченого, восени 1921 р. завершилася викладацька діяльність проф. Є. Козака в стінах Чернівецького університету.

Віхи Громадсько-Політичної Діяльності Професора-Славіста

Упродовж життя Є.Козак брав активну участь у суспільно-політичному житті Буковини. Ще з років навчання він долучився спершу до діяльності молодіжного старорусинського товариства «Согласіє», а потім вступив до студентського товариства «Союз», яке співпрацювало з «Руською бесідою» і «Народним домом». У студентському товаристві він пройшов шлях від члена правління (1878 р.) та секретаря (1879 р.) до заступника голови (1880 р.). Та коли у 1885 р. в керівному складі товариства стали домінувати прихильники народовської течії, Є.Козак зі старорусинами покинули «Союз» і стали критикувати його провід. Проте невдовзі, так і не домігшись зміни нового керівництва організації, він разом із прихильниками повернувся до «Союзу». Умовою повернення старорусинів в товариство народовці поставили припинення їхньої критики. Але оскільки Є. Козака та його однодумці порушили угоду, у квітні 1886 р. їх остаточно виключили з рядів товариства «Союз»⁷².

З 90-х рр. XIX ст. проф. Є. Козак став одним з активістів старорусинського руху на Буковині як у церковній, так і суспільно-політичній сферах. Активно співробітничав з русофільськими часописами «Православна Буковина» та «Буковинські Відомості»⁷³.

У 1899 р., будучи професором університету, о. д-р Є. Козак взяв участь у соборі 66-ти священників-русинів, що зібрався в Чернівцях, на якому було узгоджено меморіал до митрополита Аркадія (Чуперковича) і консисторії про збереження єдності Чернівецької архієпархії Буковинсько-Далматинської митрополії, прийнятий 31 травня на противагу січневого меморіалу народовських депутатів Буковинського сейму М.Василька та Є.Пігуляка до Святійшого Синоду Буковини і Далмації щодо поділу її за національним принципом – на українську і румунську єпархії⁷⁴.

⁷¹ *Bazhayemo do Ukrayiny! Zmagannya za ukrajinsku derzhavnist na Bukovini u spogadah ochevidciv (1914–1921 rr.* [Welcome to Ukraine! Competition for Ukrainian statehood in Bukovyna in the memories of eyewitnesses (1914–1921)], p. 1107.

⁷² Olexandr Dobrzhanskyj, *Nacionalnij ruh ukrajinciv Bukovini drugoyi polovini XIX – pochatku XX st.* [The national movement of Bukovyna Ukrainians in the second half of the 19th and early 20th centuries], pp. 169, 191; Volodymyr Staryk, *op. cit.*, p. 231.

⁷³ Arkadij Zhukovskij, *op. cit.*, pp. 70, 76; Volodymyr Staryk, *op. cit.*, p. 231.

⁷⁴ *Memorial bukovinskogo pravoslavnogo duhovenstva russkoj narodnosti* [Memorial of the Bukovinian Orthodox Clergy of the Russian Nationality], Chernovcy: Pechatnya G. Chopav Chernovcah, 189, pp. 3, 7–14.

У подальшому, з 1901 р., проф. Є.Козак очолював товариство «Русько-православний народний дім» в Чернівцях. Від самого його заснування, він збирав кошти на його побудову, розміщуючи оголошення про це на сторінках часописів «Православная Буковина» та «Буковинские Ведомости»⁷⁵. Також виступив з ініціативою спорудження каплиці на могилі засновника «Руської Бесіди», протоієрея В. Продана в Лашківці⁷⁶. У 1902 р., будучи головою «Русько-православного народного дому», д-р. Є. Козак займався також збором коштів на русько-православну бурсу для православних учнів-русинів⁷⁷.

На з'їзді мужів довіри Є.Козак був обраний одним з заступників голови «Народної Ради». У наступні роки він продовжував збирати кошти на «Русько-православний народний дім» в Чернівцях та відкрити при ньому бурсу. Про це неодноразово друкувалися оголошення на сторінках «Православної Буковини»⁷⁸.

Згодом, в 1909 р., проф. Є.Козак разом з о. д-ром К. Богатирцем відвідав Санкт-Петербург та Москву⁷⁹. Він був присутній у складі збірної делегації австрійських русинів на відкритті пам'ятника М. Гоголю в Москві⁸⁰. Відтак з частиною делегації відвідав Вільно та Кронштадт, де був на обіді в Александрівському домі, виголосивши тост від духовенства⁸¹.

Навесні 1909 р. Є.Козак долучився також до створення політичного товариства «Народна Рада»⁸².

Поїздки священників Козака і Богатирця до Росії, особливо їхня участь у різних заходах на території Російській імперії, набули резонансу в Австро-Угорщині. Депутати-народовці подали звернення до уряду з цього приводу в австрійському парламенті та Буковинському сеймі⁸³. У відповідь на це,

⁷⁵ "Bukov.-russkij pravoslavnyj narode!" [Bukov.-Russian Orthodox people!], in "Pravoslavnaya Bukovina", 1901, 16 fevralya, p. 4; *Dalshii pozhertvovaniya na postrojku «Russko-Pravoslavnogo Narodnogo doma v Chernovcah»* [Further donations for the construction of the "Russian-Orthodox People's House in Chernivtsi"], in "Pravoslavnaya Bukovina", 1901, 11(24) maya, p. 3.

⁷⁶ Volodymyr Staryk, *op. cit.*, p. 231.

⁷⁷ "Prosba k russkomu narodu i ko vsym dobrym pravoslavnym hristianam" [A request to the Russian people and to all good Orthodox Christians], in "Pravoslavnaya Bukovina", 1902, 1(11) avgusta, p. 1.

⁷⁸ "Pomnim o budushem «Russko-Pravoslavnom Narodnom Dome» (s russkoyu pravoslavnoyu cerkovyu, s bursoyu dlya bednyh shkolyarikov i t. d. v Chernovcah)" [Remember the future "Russian Orthodox People's House" (with the Orthodox Church, with a bursary for poor students, etc. in Chernivtsi)], in "Pravoslavnaya Bukovina", 1906, 20 yanvarya (2 fevralya), p. 3.

⁷⁹ Olexandr Dobrzhanskyj, *op. cit.*, p. 393.

⁸⁰ "Die Gogolfeier", in "Czernowitzer Allgemeine Zeitung", 14. Mai 1909, p. 2; "Zur Gogol-Feier", in "Czernowitzer Allgemeine Zeitung", 9. Mai 1909, p. 6.

⁸¹ "Poездka halatskykh hostei v Kronshtadt" [Trip of Galician guests to Kronstadt], in "Novoe vremia", 3 (16) maia 1909, p. 4; "Otkrytye pamiatnyka Hoholiu" [Opening of the monument to Gogol], in "Novoe vremia", 27 apreliya (10 maia) 1907, p. 3; "Vilna" [Vilno], in "Novoe vremia", 7(20) maia 1909, p. 2.

⁸² Olexandr Dobrzhanskyj, *op. cit.*, p. 385.

⁸³ "Russische Wahlarbeit in Galizien und der Bukowina (Rede des Abgeordneten Nikolaj Ritter von Wassilko im österreichischen Abgeordnetenhaus, gehalten am 11. Dezember 1909)", in "Ukrainische Rundschau", 1910, VIII. Jahrgang, Nr. 1, p. 23–24.

17 грудня 1909 р. проф. Є.Козак адресував листа до депутата-народовця М. фон Василька, у якому писав, що він їздив на гоголівські урочистості не як офіційна особа, а як запрошений гість, де зібралося товариство відомих вчених-славістів з різних країн Європи⁸⁴.

Варто відзначити, що за поданням представників народовців, упродовж 1910 року справа поїздок буковинських русофілів до Росії, зокрема до Москви і Санкт-Петербурга, ще не раз обговорювалася на засіданні палати депутатів австрійського парламенту⁸⁵. І якщо для проф. Є. Козака мандрівка в Росію ніби минула благополучно (Є. Козаку це пригадали аж в 1911 р., коли влада не затвердила його обрання деканом теологічного факультету), то для о. К.Богатирця неузгоджена з вищим духовним керівництвом поїздка до Санкт-Петербурга завершилася дисциплінарним розслідуванням та стягненням⁸⁶.

11 травня 1911 р. протоієрей, проф. Є.Козак, так само як і о. К.Богатирець, будучи кандидатами від старорусинів, взяли участь у виборах до Буковинського сейму по курії руського духовенства. Проф. Є.Козак програв вибори священнику Т.Драчинському з табору українофілів, набравши лише 27 голосів виборців⁸⁷.

Перед початком Першої світової війни австрійська влада на Буковині почала переслідувати старорусинів, які все більше викликали у неї підозру у шпигунстві через контактами з неослов'янськими організаціями в Російській імперії⁸⁸. Невідомий автор з криптонімом «Ро-кеј» у статті під назвою «Церковне питання на Буковині», вміщеній у чернівецькому часописі «Bukowiner Post» за 6 січня 1914 р., уже прямо називає «русськими співробітниками» петербуржця Бобринського, двох Геровських, Кассіяна Богатирця, професора богословського факультету Козака, Василя Козарищука, Киселівського, Могильницького та «всіх інших шпигунів, яким платять в Росії»⁸⁹.

У 1914 р., за кілька днів до оголошення монархією Габсбургів 6 серпня війни Російській імперії, на Буковині почалися планові арешти та

⁸⁴ Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien, Nachlässe an Wassilko I, NL Wassilko I. Briefe an Wassilko, AVA 3.

⁸⁵ *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Österreichischen Reichsrates*, XX. Session, Wien, 1910, Bd. VI, Nr. 38–49, S. 6510.

⁸⁶ Mykhailo Chuchko, Sergei Sulyak, “Arhipresviter Kassian Bogatyrec – issledovatel cerkovnoj istorii Bukovinskoj Rusi” [Archpresbyter Kassian Bogatyrets – a researcher of the church history of Bukovyna Rus], in “Rusin. Mezhdunarodnyi ystorycheskyi zhurnal”, Nr. 1, Kyshynev, 2014, p. 147.

⁸⁷ Mihai-Ștefan Ceaușu, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina Habsburgică (1848–1918)*, Iași, Editura Junimea, 2004, pp. 383–384.

⁸⁸ Olexandr Dobrzhanskyj, *op. cit.*, pp. 407–408; *Talergofskij almanah. Propamyatnaya kniga avstrijskih zhestokostej, izuverstv i nasilij nad karpato-russkim narodom vo vremya Vsemirnoj vojny 1914–1917 gg.* [Talerhof Almanac. Memorable book of Austrian cruelties, fanaticism and violence against the Carpatho-Russian people during the World War of 1914–1917], Vypusk vtoroj, Lvov, 1925, p. 49.

⁸⁹ “Die Kirchenfrage in der Bukowina“, in “Bukowiner Post“, 6. Januar 1914, p. 3.

інтернування вглиб країни, за раніше складеними австрійською жандармерією та поліцією списками, неблагонадійних, русофільськи налаштованих буковинців, серед яких значне число становили православні священники. За свідченням священника-русофіла з Садгори екзарха Д. Кисель-Киселевського, його кум, протоіерей і професор д-р Є. Козак, теж, потрапивши до списків неблагонадійних, так само був інтернований разом із сім'єю з Чернівців до м. Зальцбург⁹⁰. Перебуваючи у Зальцбурзі Козак опинився у складному матеріальному становищі через хворобу старшої доньки Наталії, яка дорогою важко захворіла. У пошуках коштів, потрібних на її лікування, професор звертався до різних установ, у тому числі до Православного релігійного фонду Буковини, а також знайомих та друзів. Однак його спроби виявилися марними. З останньою надією отримати допомогу Є. Козак звернувся до свого давнього друга та колеги В. Ягича, якому написав із Зальцбурга упродовж 1915 р. кілька листів (15 липня, 26 липня та 22 вересня)⁹¹. В. Ягич, проявивши емпатію, надав своєму учню фінансову підтримку в скрутну годину. Проте, незважаючи на всі спроби Козакавилікувати доньку та витрачені на це значні кошти, вона померла 26 жовтня 1915 р. у Зальцбурзі в 21-річному віці⁹².

Наприкінці війни у вересні 1917 р. інтерновані духовні та світські особи були відпущені на Буковину. У кінці вересня 1918 року, коли із Відня до Чернівців з дозволу цісарської влади повернувся й митрополит Буковини та Далмації Володимир (де Репта) (інтернований і відправлений за вказівкою цісаря на пенсію, через виданий восени 1914 року в період першої російської окупації краю циркуляр щодо молитви за царя), привітати владика до митрополичої резиденції прибула представницька делегація духовенства краю, до якої долучилися протоіерей, проф. Є. Козак та о. д-р К. Богатирець, котрі незадовго перед тим теж повернулися додому з місць інтернування⁹³.

⁹⁰ *Talergofskij almanah. Propamyatnaya kniga avstrijskih zhestokostej, izuvertstv i nasilij nad karpato-russkim narodom vo vremena Vsemirnoj vojny 1914–1917 gg.* [Talerhof Almanac. Memorable book of Austrian cruelties, fanaticism and violence against the Carpatho-Russian people during the World War of 1914–1917], pp. 49–50.

⁹¹ *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu* (далі NSK) (Hrvatska, Zagreb), Zbirka rukopisa i starih knjiga (rukopisna građa): Pisma Vatroslavu Jagiću [National and University Library in Zagreb (NSK) (Croatia, Zagreb), Collection of Manuscripts and Old Books (manuscript materials): Letters to Vatroslav Jagić,], R 4610b. Kozak Jagiću, 15. Juli 1915; NSK (Hrvatska, Zagreb), Zbirka rukopisa i starih knjiga (rukopisna građa): Pisma Vatroslavu Jagiću [NSK, (Croatia, Zagreb), Collection of Manuscripts and Old Books (manuscript materials): Letters to Vatroslav Jagić,], R 4610b, Kozak Jagiću, 26. Juli 1915; NSK (Hrvatska, Zagreb), Zbirka rukopisa i starih knjiga (rukopisna građa): Pisma Vatroslavu Jagiću [NSK, (Croatia, Zagreb), Collection of Manuscripts and Old Books (manuscript materials): Letters to Vatroslav Jagić,], R 4610b. Kozak Jagiću, 22. September 1915.

⁹² “Todesfälle“, in “Salzburger Volksblatt“, 26. Oktober 1915, p. 5.

⁹³ *Zmagannya za ukrajinsku derzhavnist na Bukovini (1914–1921 rr.). Dokumenti i materialii* [Competition for Ukrainian statehood in Bukovina (1914–1921). Documents and materials], p. 156; Mykhailo Chuchko, *U hornyli vyprobovan: Pravoslavna Tserkva na Bukovyni v 1914–1919 rr.* [In the Crucible of Trials: The Orthodox Church in Bukovina in 1914–1919], p. 23.

Після об'єднання Буковини з Румунією проф. Є.Козак продовжує активно займатися громадсько-політичною діяльністю, залишаючись на позиціях старорусинства. Зокрема, княгиня-емігрантка з Росії Катерина Сайн-Вітгенштейн, яка побувала у Чернівцях в 1919 р., згадуючи у щоденнику про своє спілкування з проф. Є.Козаком, який навіть влаштував її з сестрами вільними слухачками в місцевий університет, констатувала, що вони разом з архідияконом М. Урсуляком є затягненими «старорусинами» і противниками австро-уніатської України⁹⁴. На початку березня 1919 р. Є. Козак представляв русинську громаду в комісії з обговорення земельної реформи на Буковині, де підтримав проект д-ра Морарю щодо переселення малоземельних селян з інших регіонів на північ краю, але, водночас, виступив проти започаткованої ще австрійським урядом практики називати місцевих русинів – рутенами або українцями⁹⁵. 17 травня в Чернівцях став учасником зустрічі представників меншин з місією англійського представника в Румунії генерала Грінлі⁹⁶.

Під час виборів до парламенту і сенату Румунії в травні 1920 р. д-р Є.Козак висувався як кандидат в сенатори за списком Народної партії генерала Александру Авереску. У результаті виборів 27–30 травня він став сенатором від Кіцмансько-Заставнівського виборчого округу, одержавши перемогу над суперником поляком П. де Стафановичем. До 1922 року він представляв у Сенаті старорусинську фракцію від Буковини⁹⁷.

29–30 липня 1921 р, сенатор Є.Козак як представник русинської спільноти краю взяв участь у конференції, присвяченій питанням становища шкільництва у національних меншин Буковини⁹⁸. 16 жовтня 1921 р., разом з представниками інших національних громад краю, репрезентант русинів професор-славист побував на зустрічі з прем'єр-міністром Румунії генералом А. Авереску, яка проходила у будівлі адміністрації в Чернівцях. Там сенатор поставив прем'єру питання щодо мови в школах та у церковних парафіях, де домінували русини, поскаржившись на закриття шкіл з українською мовою⁹⁹.

Після закінчення сенаторської каденції, 1 березня 1922 р. протоієрей д-р Є. Козак, як незалежний кандидат, висунув свою кандидатуру на виборах до сенату Румунії у Кіцмансько-Заставнівському виборчому окрузі, але програв вибори міністру внутрішніх справ, колишньому прем'єру, генералу

⁹⁴ *Ekaterina Sain-Vythshteyn, Dnevnyk, 1914–1918 [Diary, 1914–1918.], Paryzh: YMCA-Press, 1986, p. 295.*

⁹⁵ “Die Bodenreform in der Bukowina. 4. Sitzungstag der Kommission“, in “Czernowitzer Tagblatt“, 8. März 1919, p. 3.

⁹⁶ Volodymyr Staryk, *op. cit.*, p. 232.

⁹⁷ Florin-Răzvan Mihai, „Dinamica electorală a candidaților minoritari din Bucovina la alegerile generale din România interbelică“, in Vasile Ciobanu (coord.), *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. V, Sibiu, Editura Techno Media, 2010, pp. 85–86; “Univ.-Prof. Dr. Kozak†“, in “Czernowitzer Deutsche Tagespost“, 7. September 1933, p. 3.

⁹⁸ “Die Minoritäten und die Schulfrage. Ergebnis der Schulkonferenz“, in “Czernowitzer Morgenblatt“, 2. August 1921, p. 1.

⁹⁹ “Der Besuch des Ministerpräsidenten. Die Audienzen“, in “Czernowitzer Morgenblatt“, 19. Oktober 1921, p. 2; “General Averescu in Czernowitz“, in “Czernowitzer Allgemeine Zeitung“, 18. Oktober 1921, p. 1.

А.Вейтояну, представнику правлячої на той час Національно-ліберальної партії¹⁰⁰.

У червні 1927 року, під час чергових виборів до парламенту Румунії, Є. Козак як репрезентант старорусинів виступив на виборах разом з блоком меншин¹⁰¹. А у 1928 р., разом з іншими представниками національних спільнот Буковини, долучився до оргкомітету святкування дня Об'єднання 27 жовтня¹⁰².

Варто відзначити, що починаючи з 1928 року в політичному житті краю стала активно проявляти себе Українська національна партія (УНП) Володимира-Сергія Залозецького-Саса, який неодноразово обирався сенатором парламенту Румунії¹⁰³. У 1931 р. проф. о. Є. Козак разом з о. д-ром К. Богатирцем стали учасниками політичного протистояння із очільником УНП, який дескредитував русофілів та виявляв готовність до співпраці з урядовими колами Румунії. Прем'єр-міністр Румунії та міністр народної освіти професор-історик Н.Йорга згадував у своїх спогадах за 1931–1932 рр., у записі за 8 травня 1931 р. про це так: «Учора прийшла до нас телеграма від русинів, Козака і Богатирця, проти українців, від яких пропонує себе Залозецький»¹⁰⁴.

У цілому можна констатувати, що й після входження Буковини до складу Румунського королівства проф. Є. Козак продовжував активно займатися громадсько-політичною діяльністю, залишаючись в таборі русофілів.

*

Introducere¹⁰⁵

Eugen Kozak, savant slavist, profesor al catedrei de limbă slavonă bisericească, rector al Universității din Cernăuți, personalitate publică și religioasă, arhiepiscop-stavrofor și doctor în filozofie, a jucat un rol important în viața științifică, socio-politică și religioasă a Bucovinei de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Cu toate acestea, până în prezent lipsește o cercetare separată dedicată acestei personalități, care a fost preot și, în perioada austriacă, a fost singurul rector local de origine ruteană al Universității „Franz Joseph” din Cernăuți. În lucrările de sinteză despre istoria Bucovinei, despre Universitatea din Cernăuți, precum și în publicațiile dedicate dezvoltării educației

¹⁰⁰ „Heute Senatswahl in der Bukowina, im alten Konigreich und in Bessarabien“, in „Czernowitzer Allgemeine Zeitung“, 1. März 1922, p. 1.

¹⁰¹ „Die Wahlbewegung. Die altruthenische Partei für den Minoritätsblock“, in „Czernovitzer Deutsche Tagespost“, 2. Juli 1933, p. 2.

¹⁰² „Die Vereinigungsfeier am 27. Oktober“, in „Czernowitzer Allgemeine Zeitung“, 27. Oktober 1928, p. 2.

¹⁰³ Florin-Răzvan Mihai, *op. cit.*, pp. 85, 98–99.

¹⁰⁴ Nicolae Iorga, *Memorii. Încercarea guvernării peste partide: (1931–2)*, vol. VI, București, Editura Datina Românească, 1939, p. 99.

¹⁰⁵ Traducerea și adaptarea textului în limba română: Ștefan Purici.

teologice și a slavisticii în regiune, numele său apare doar ocazional, alături de alți cercetători bucovineni, în scurte referințe biografice incluse în lucrări de natură generală sau în câteva articole dedicate biografiei, contribuțiilor științifice și corespondenței lui E. Kozak.

Prin urmare, se impune, din perspectiva cercetării dezvoltării studiilor slavistice, o analiză mai aprofundată a personalității lui E. Kozak, în special în contextul formării și evoluției sale ca savant, preot, personalitate politică și, în cele din urmă, ca individ modelat de condițiile istorice concrete. Clarificarea acestor aspecte ar contribui la o înțelegere mai profundă a diverselor fațete ale vieții sociale, politice și culturale din perioadele austriacă și românească ale istoriei Bucovinei.

Articolul de față urmărește să stabilească fapte noi și să sistematizeze informațiile deja cunoscute despre viața și activitatea profesorului și preotului Eugen Kozak. Obiectivul principal al acestuia va fi concentrarea atenției cercetării asupra evenimentelor cheie din biografia acestei personalități, care nu au fost suficient reflectate în studiile științifice, precum și asupra activității sale științifice, socio-politice și religioase, care, în opinia noastră, necesită o analiză mai detaliată.

Formarea lui E. Kozak ca savant și slujitor al bisericii

Potrivit registrului matricol, Eugen Kozak s-a născut în 21 decembrie 1857 (stil vechi) în satul Slobozia-Băniliești pe Ceremuș, în Bucovina, în familia preotului ortodox Avksentii Kozak și a soției acestuia, Anna, fiică de preot. Eugen a fost al treilea copil; părinții au mai avut cinci fii și trei fiice, ceilalți copii decedând. Fratele mai mare, Teofil (n. 1852), a devenit profesor de economie socială la Basel. Cei doi frați mai mici, Orest (n. 1859) și Metodie (n. 1876), au devenit preoți ortodocși. Nestor (născut în 1861) și Vladimir au fost funcționari. Două dintre surori s-au căsătorit cu preoți: Leontina Kozak s-a căsătorit în 1882 cu Constantin Iavorovski, absolvent al Facultății de Teologie și fiu al preotului Gheorghe Iavorovski din Davidești, iar Olga Kozak s-a căsătorit cu teologul Ștefan Ivanovici, fiul preotului paroh din Maliatiuți. Cea de-a treia soră, Eufrosina, a fost căsătorită cu Ivan Danilevici, directorul școlii din satul Bila.

După ce a urmat școala primară, Eugen Kozak a studiat, între anii 1871 și 1878, la Gimnaziul German din Cernăuți, în clasa „A”. Catalogul menționează următoarele date personale despre elevul E. Kozak: data și locul nașterii; informații despre tată; adresa locuinței (strada Treimii, nr. 13–14), proprietate a bunicii materne, Maria Zaharovschi, văduva unui preot; confesiune – ortodox; apartenență națională (menționată în notă) – rutean. Ca și frații săi, a beneficiat de o bursă din partea Fondului Religios Ortodox din Bucovina: inițial 40 de florini, apoi 120 de florini anual.

În 20 iulie 1878, după absolvirea gimnaziului, Eugen Kozak s-a înscris la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din Cernăuți, unde a studiat opt semestre. Între 1879–1880 și 1884–1886 a frecventat cursuri la Facultatea de

Filosofie a aceleiași universități, studiind filologia slavă comparată sub îndrumarea profesorului E. Kałuźniacki. Din 3 ianuarie 1885 a primit bursă de la președintele Țării Bucovina. Probabil atunci l-a cunoscut pe Kassian Bohatyrets, fiu de răzeș din satul Cabin, care, elev de gimnaziu fiind, a locuit între 1886–1889 în casa tatălui lui Kozak din Cernăuți (str. Treimii nr. 34). Ulterior, cei doi au devenit aliați politici, fiind adepți ai curentului bătrânilor rusini în Bucovina.

În octombrie 1886, Eugen Kozak a plecat la Viena pentru a-și aprofunda studiile de slavistică, fiind înscris la Universitatea din Viena pe baza diplomei de gimnaziu, nu a studiilor teologice finalizate în 31 iulie 1883. Studiile au fost încheiate în 1892 prin susținerea tezei de doctorat. În primii ani a beneficiat de o bursă de 170 de florini, locuind la diverse adrese din apropierea universității (Laudongasse 33, Schulgasse 69, Marianengasse 23, Brünnlbadgasse 8). Posibil, condițiile de acordare a bursei l-au determinat să nu declare studiile sale cernăuțene.

La Facultatea de Filosofie a audiat cursurile unor renumiți profesori: gramatică comparată indo-germanică (prof. Müller), filologie clasică (prof. Hartel), monumente slave (dr. Pastrnek), arheologie și istoria artei (prof. Wickhoff). Majoritatea cursurilor le-a urmat la profesorul V. Jagić, șeful Catedrei de Slavistică din 1886: „Gramatica slavonă veche”, „Introducere în filologia slavă”, seminare practice de slavistică, „Sintaxa limbilor slave”. În paralel, E. Kozak a fost bibliotecar la biblioteca Seminarului Slav, fondată de Jagić, care, în memoriile sale, îl laudă pentru rigurozitate și grijă față de cărți.

După examenele orale din 18 decembrie 1891 la slavistică generală (specialitate principală) și lingvistică comparată (specialitate secundară), în 30 ianuarie 1892 E. Kozak a primit titlul de doctor în filosofie, cu teza „Colecția de la Cernăuți din 1359. Evaluare literar-istorică, paleografică, lingvistică și comparativ-textologică”. Profesorul Jagić a devenit apoi mentorul său științific.

Între martie 1892 și ianuarie 1894 a lucrat la Arhiva Financiară Imperială. În această perioadă s-a căsătorit cu Angela Gabriella Suzanna Sidonia, născută Gratzl, din Suceava. La 1 februarie 1893 s-a născut primul lor fiu, Adrian, botezat în 21 februarie 1893, în Biserica greco-ortodoxă „Sfânta Treime” din Viena; mai târziu, s-au născut fiicele Natalia și Sidonia.

Posibilitățile de angajare academică în domeniul slavisticii în Monarhia Habsburgică păreau limitate, astfel că, având formare teologică, E. Kozak a urmat cariera tatălui, devenind preot ortodox. În august 1893, a fost hirotonit diacon, apoi preot, de către mitropolitul Bucovinei și Dalmației, Silvestru Morariu-Andrievici. La începutul lui 1894, a fost numit administrator al noii Biserici ortodoxe sârbești „Sf. Sava” din districtul III al Vienei (Veithgasse 3), construită în 1892 și sfințită în 19 noiembrie 1893.

Ca administrator al parohiei sârbe din capitala vieneză, părintele dr. Kozak a participat la diverse recepții oficiale ale înalților demnitari ai monarhiei. La începutul lui aprilie 1896, alături de alți bucovineni din Viena, el și diaconul Ursuleac l-au întâmpinat la gară pe noul mitropolit al Bucovinei și Dalmației, Arcadie Ciupercovici, venit să depună jurământul față de împărat.

În aprilie 1896, preotul dr. Kozak a fost transferat în Bucovina ca administrator al parohiei din satul Verenceanca, unde a slujit din iunie 1896 până în iunie 1897. Din iulie 1897 până în aprilie 1899 a fost administrator al parohiei din satul Dobronăuți. Încă de atunci preotul-administrator cu titlu de doctor a atras atenția conducerii mitropoliei: la punerea pietrei de temelie a noii biserici ortodoxe din Zastavna, în 1 octombrie 1896, arhimandritul Miron Calinescu i-a încredințat părintelui dr. Kozak predica de după liturghie pe șantierul viitorului lăcaș.

Activitatea didactică și administrativă a prof. E. Kozak la Universitatea din Cernăuți

În 16 februarie 1899, printr-un decret imperial, administratorul parohial dr. E. Kozak a fost numit profesor extraordinar al noii Catedre de limbă și literatură slavonă bisericească de la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din Cernăuți, unde ulterior a devenit profesor ordinar, decan al Facultății de Teologie și apoi rector al acestei instituții de învățământ. Potrivit cercetătorului german E. Turczynski, odată cu această numire, „Facultatea de Teologie a primit un slavofil fervent, care s-a remarcat ca slavist, prin publicarea de inscripții vechi din Bucovina și alte studii”.

Ordinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii referitor la deschiderea catedrei conduse de dr. E. Kozak a fost emis în 27 martie 1899, însă problema înființării acesteia, după cum reiese din corespondența conducerii Facultății de Teologie a Universității Cezaro-Crăiești „Franz Joseph” din Cernăuți – în persoana decanului Constantin Popovici și a mitropolitului Bucovinei și Dalmației, Arcadie Ciupercovici – cu administrația provincială, fusese deja pusă în discuție în anul 1898.

Venirea unui cleric rutean la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, unde, încă de la înființarea sa în 1875, dominau în mod tradițional profesorii români, s-a petrecut într-o perioadă dificilă, când, după moartea mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici, ucrainenii au început să lupte împotriva românilor pentru egalitate de drepturi în Arhiepiscopia cernăuțeană a Mitropoliei Bucovinei și Dalmației, revendicând, în special, locuri în consistoriul mitropolitan și la catedrele Facultății de Teologie.

Din sursele disponibile reiese că noul mitropolit, Arcadie Ciupercovici, a încercat să manifeste o atitudine echitabilă față de români și ruteni deopotrivă. În timpul păstoririi sale, în componența Consistoriului arhiepiscopal din Cernăuți au intrat doi preoți ucrainenii – O. Manastyrskyi și G. Hanytskyi, iar vicar general a devenit ucraineanul I. Fylypovych. La Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, două catedre au fost încredințate unor profesori ruteni/ucraineni: catedra de limbă și literatură slavonă bisericească a fost ocupată de preotul dr. E. Kozak, iar catedra de teologie practică cu predare în limba ruteană/ucraineană de către ieromonahul D. Yeremychuk (1866–1942), originar din satul Mamaieștii Noi, fost catehet la gimnaziu.

Toate aceste concesii, făcute de mitropolitul Arcadie în favoarea rutenilor/ucrainenilor în sfera bisericească, au provocat o reacție negativă din partea radicalilor, care, în presă și în atacuri publice, l-au denigrat pe ierarh pentru presupusa sa slăbiciune. Este de remarcat că vestea acestor evenimente a ajuns până la Viena, fiind reflectată în presă și în mediul academic al capitalei. Aflând din ziare despre escaladarea conflictului dintre ucrainenii și românii în sfera ecleziastică a Bucovinei, prof. V. Jagić, într-o scrisoare din 19 august 1899, trimisă de la Abație lui E. Kozak la Cernăuți, pe strada Remergasse nr. 5, și-a exprimat temerile față de posibilele repercusiuni asupra activității nou-înființatei catedre de limbă slavonă bisericească, afirmând: „Când am citit în ziare despre o demonstrație care, chipurile, era îndreptată împotriva mitropolitului, m-am temut că poate rutenii sunt cauza. Sper că temerile mele au fost cu totul neîntemeiate. Sper, de asemenea, că, cu timpul, nu doar tinerii ruteni, ci și cei români vor recunoaște importanța limbii slavone bisericești. Oricum ar fi, numele dumneavoastră va rămâne strâns legat de această nouă evoluție pozitivă din istoria culturală a țării”.

După ce, în 1899, a fost numit profesor extraordinar al Catedrei de limbă și literatură slavonă bisericească din cadrul Facultății de Teologie a Universității din Cernăuți, E. Kozak s-a implicat și în organizarea unui muzeu bisericesc în reședința mitropolitană. Despre aceasta se face mențiune și în scrisoarea lui V. Jagić din 19 august 1899, în care reputatul savant vienez își exprimă aprecierea față de inițiativa tânărului cercetător de a dezvolta colecția eparhială prin îmbogățirea acesteia cu hrisoave și cărți medievale slave provenite de pe teritoriul fostelor principate dunărene, încurajându-l și insuflându-i încredere în realizarea demersului, exprimându-și speranța că astfel „se vor putea păstra unele fragmente ale Evului Mediu slav din trei țări și le va face accesibile cercetării științifice”.

Începută în anul 1899, activitatea la nou-înființata Catedră de limbă și literatură bisericească slavonă a Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității „Franz-Joseph” din Cernăuți a inaugurat o nouă etapă în viața dr. E. Kozak. În perioada 1899–1921 a predat discipline de slavistică și, până la Primul Război Mondial, a fost membru al secției Comisiei imperiale-regale de examinare pentru studenții teologi. Inițial, între 1899–1904, dr. Kozak a ocupat funcția de profesor interimar. În 1901, ca profesor extraordinar la Facultatea de Teologie, a fost numit membru cu drept de vot în Consistoriul Ortodox al Bucovinei.

La Facultatea de Teologie, prof. E. Kozak a predat studenților teologi gramatică slavonă bisericească, exerciții practice de limbă slavonă bisericească; cursuri de analiză lingvistică a psalmilor, textelor liturgice și evangheliilor; discipline despre traducerea slavonă bisericească a Bibliei; citiri din Prolog; sinteze ale literaturii slave bisericești estice și un curs public de prelegeri despre activitatea literară a apostolilor slavilor, Chiril și Metodiu.

În 26 august 1904, prin decret imperial, dr. E. Kozak a fost numit profesor ordinar de limbă slavonă bisericească la Universitatea din Cernăuți. În același an, dr. Vladimir de Repta, mitropolitul Bucovinei și Dalmatiei, l-a hirotonit pe părintele Eugen în rangul de protopresviter. În iunie 1905 a fost ales membru al Senatului universitar.

În anul universitar 1906–1907, prof. E. Kozak a fost ales decan al Facultății de Teologie. În octombrie 1906, după cum atestă presa locală, decanul Kozak a participat activ la diverse evenimente publice. Împreună cu rectorul și alți decani și profesori, a fost prezent la recepția oferită de guvernatorul Bucovinei, Oktavian Regner von Bleyleben. În septembrie 1907, prof. Kozak a luat parte la funeraliile rectorului universității, renumitul teolog dr. Vasile Găină, ținând un discurs lângă sicriu. În 11 noiembrie 1907, deja în calitate de conducător al Universității „Franz Joseph”, împreună cu alți profesori, inclusiv R. F. Kaindl, a participat la inaugurarea monumentului lui Schiller, amplasat lângă teatrul municipal din Cernăuți.

Ales rector în 24 octombrie 1907, prof. E. Kozak a deținut această funcție până în 2 decembrie 1908. În 9 decembrie 1907, în cadrul ceremoniei festive ce a avut loc la ora 11, în Sala de Festivități a universității, în prezența dr. von Bleyleben, guvernatorul Bucovinei, dr. Vladimir (de Repta), Mitropolitul Bucovinei și Dalmației, a baronului Fürth, primarul Cernăuților, și a altor notabili, prof. dr. Eugen Kozak, noul rector, a salutat studenții, mulțumindu-le colegilor pentru încredere, și a susținut tradiționala sa prelegere inaugurală cu tema „Importanța limbii slavone bisericești” („Die Bedeutung der Kirchenslavischen Sprache”), audiența urmărind-o cu interes.

În discursul său, făcând o incursiune în istoria limbii slavone bisericești, a subliniat că, odată „cu creștinismul și prin traducerea literaturii teologice bizantine în slavona bisericească, bulgarii, iar prin intermediul acestora sârbii, iar mai târziu, peste secole, grație Bizanțului, și poporul rus, au fost integrați în ideea cultural-creștină bizantină. De atunci, limba slavonă bisericească a jucat rol de mediator cultural printre slavii ortodocși sud-estici, devenind pentru ei limbă bisericească, de stat și literară dominantă timp de multe secole. Utilizarea sa în biserică este deosebită, deoarece prin ea a fost adusă vestea creștină despre mântuire, ceea ce explică respectul de care s-a bucurat în rândul slavilor ortodocși și se păstrează până azi ca limbă «sfântă»”. De asemenea, a remarcat o sferă importantă de utilizare a limbii slavone bisericești, și anume la populațiile est-romanice din principatele dunărene, afirmând că în fostele țări „Moldova și Valahia, apoi la românii din Transilvania, aceasta din vechi timpuri a fost nu doar limbă a bisericii, ci și limba literaturii, limba diplomației și a comunicării generale. Ea a introdus aici ideile culturale ale Bizanțului”.

Partea principală a prelegerii a fost dedicată propovăduitorilor slavi și traducătorilor de literatură religioasă slavă, sfinților frați Chiril și Metodiu. Kozak a conturat, după cum constată R. Kryvko, o versiune ortodoxă a „mitului” privitor la Chiril și Metodiu în Austro-Ungaria: „îi prezintă pe Chiril și Metodiu ca misionari bizantini, fără a menționa componenta catolică în istoria slavonei bisericești și fără a vorbi despre componenta ruteană a limbii slavone bisericești, evoluția acesteia fiind văzută exclusiv prin prisma bizantină și rusă. Kozak nu pomenește de versiunea croată a limbii slavone bisericești, limba lui nu face apel la tematica austro-ungară sau romană”. Această versiune ortodoxă a „mitului” Chiril și Metodiu în Bucovina nu era originală și se baza pe „compilații motivate ideologic din surse filologice și istorico-bisericești”.

În 1908, un exemplar tipărit al prelegerii inaugurale a rectorului E. Kozak a fost trimis în biblioteca personală a Împăratului Franz Joseph I.

Mandatul de rector a reprezentat o provocare pentru prof. Kozak, căci a coincis cu grevele studențești din universitățile austriece, provocate de ceea ce s-a numit „afacerea Wahrmond”, legată de critica clerului catolic care încerca să influențeze educația. În Ducatul Bucovinei, unde confesiunea majoritară era ortodoxă, influența catolică era redusă, inclusiv în mediul academic. Însă, deoarece L. Wahrmond a predat, până în 1897, dreptul la Cernăuți, organizațiile studențești diverse sub aspect etnic și confesional s-au solidarizat cu el prin grevă. În iunie 1908, activitatea universitară a fost reluată. În decembrie 1908, după alegerea dr. Carl Zelinka în funcția de rector, prof. E. Kozak a fost numit prorector. Când rectorul Zelinka se afla în deplasări sau în concedii, prorectorul Kozak îndeplinea atribuțiile acestuia.

Prof. Kozak a fost promotor al mai multor teze de doctorat susținute la Cernăuți, printre care cele ale lui S. Tsankov (1905), A. Mănescu (1909) și S. Dragomir (1910).

În perioada respectivă, datorită salariului de profesor universitar, dr. Kozak a reușit să îmbunătățească condițiile materiale ale familiei sale. Între septembrie 1911 și iunie 1912, a solicitat Primăriei Cernăuți permisiunea de a construi pe strada Treimii (Dreifaltigkeitsgasse), nr. 34 – Leitengasse, nr. 4, o casă de cărămidă pe un teren dobândit prin moștenire maternă. Familia sa a locuit ulterior la această adresă, strada fiind redenumită, în perioada românească, în „Panaite Cerna”, casa fiind renumerotată cu nr. 5.

Înainte de Primul Război Mondial, autoritățile austriece l-au internat, împreună cu familia, la Salzburg, Eugen Kozak revenind la Cernăuți numai către sfârșitul războiului, în septembrie 1917.

După evenimentele din noiembrie 1918, când Bucovina a fost unită cu Regatul României, dr. E. Kozak a continuat să predea limba și literatura slavonă bisericească la Facultatea de Teologie din Cernăuți, fiind în perioada 1919–1921 profesor titular. În paralel, potrivit mărturiilor lui J. Popovici, absența unui succesor pentru profesorul E. Kaľuźniacky a făcut ca E. Kozak să preia și catedra de slavistică de la Facultatea de Filosofie, conducând, conform anuarului din 1921, seminarul de limba ruteană.

În toamna anului 1921, protopresviterul prof. E. Kozak a fost ales delegat la Congresul Bisericesc al Bucovinei, desfășurat între 3–25 octombrie 1921, în reședința mitropolitană din Cernăuți. În cadrul lucrărilor congresului, în 18 octombrie, delegaților li s-a supus spre aprobare proiectul de Statut Organic, întocmit de o comisie specială, cu amendamente menite a conferi Mitropoliei ortodoxe un caracter exclusiv românesc. Prof. Eugen Kozak, împreună cu alți clerici ucraineni (pr. dr. F. Grigoriu, pr. prof. P. Kateriniuk, pr. dr. S. Smereka, pr. T. Dracinschi și pr. O. Kozak), s-a opus acestor modificări. Cu toate acestea, cei 37 de delegați români, care formau majoritatea, au votat rezoluția de schimbare a denumirii mitropoliei bucovinene din „greco-orientală” în „ortodoxă română”.

La doar patru zile după intervenția sa în congres, în 21 octombrie 1921, în „Glasul Bucovinei” a apărut un articol critic la adresa sa. În 22 octombrie,

în același ziar, îl viza o altă intervenție furioasă, semnată de profesorul titular al Universității din Cernăuți, dr. R. Cândea, care acuza faptul că din cauza că a fost „organizat de oameni bogați, prieteni ai tuturor străinilor, spre paguba românilor” congresul a suferit eșec. Iar motivul, după convingerea sa, au fost susținătorii lui Averescu, care, bazându-se în politica lor pe străini, au contribuit la alegerea ca delegați la congresul bisericesc a câtorva ruteni, dușmani ai poporului român. La 23 octombrie, R. Cândea a publicat în „Glasul Bucovinei” încă un articol, cu o nouă doză de critici la adresa prof. E. Kozak, ca reprezentant al taberei averesciene și „malorus-panslavist”, dușman implacabil al națiunii române, „care neagă adevărul istoric, deși îl cunoaște bine”.

Conform mărturiei lui I. Pihuliak, dr. Cândea a incitat „studenții români împotriva prof. Kozak, pentru a-i interzice să predea slavona bisericească din cauza poziției sale ostile din cadrul congresului”. Protestul studenților români împotriva prof. Kozak a avut loc în 23 octombrie. Conform ziarului „Glasul Bucovinei” din 25 octombrie, studenții și-au exprimat nemulțumirea și au cerut suspendarea activității lui de predare, acuzând poziția sa anti-românească. Protestul a fost adresat prim-ministrului, ministrului Învățământului, ministrului Cultelor, rectorilor din Cernăuți, Cluj, București și Iași, decanilor de teologie și filosofie și organizațiilor studențești din aceste centre. „Czernowitzer Morgenblatt”, din 29 octombrie, adaugă că, în timpul protestului, studenții români au venit în număr mare în sala în care prof. Kozak susținea o prelegere și au împiedicat predarea cursului. Autoritățile au susținut demersurile studenților români, astfel că, după câteva zile, prof. E. Kozak a rămas fără postul său de la universitate.

În aceste împrejurări, legate de atitudinea sa politică, în toamna anului 1921 s-a încheiat cariera universitară a prof. E. Kozak la Universitatea din Cernăuți.

Repere ale activității socio-politice ale profesorului slavist

De-a lungul vieții, E. Kozak a participat activ la viața social-politică a Bucovinei. Încă din anii studenției, s-a implicat mai întâi în activitatea societății de tineret de orientare bătrâno-rusină „Soglasie”, iar apoi a aderat la societatea studențească „Soiuz”, care colabora cu „Ruska Besida” și „Casa Națională”. În cadrul societății studențești, a parcurs un traseu de la membru în comitetul de conducere (1878) și secretar (1879), până la vicepreședinte (1880). Însă, când în 1885 în conducerea societății au început să domine susținătorii curentului poporanist, E. Kozak, împreună cu bătrânii-rusini, a părăsit „Soiuzul” și a început să critice conducerea acestuia. Cu toate acestea, neizbutind să obțină schimbarea conducerii, s-a întors împreună cu susținătorii săi în „Soiuz”, cu condiția impusă de poporași de a înceta criticile. Deoarece E. Kozak și adepții săi au încălcat această înțelegere, în aprilie 1886 au fost excluși definitiv din societate.

Începând cu anii 1890, prof. E. Kozak a devenit unul dintre activiștii mișcării bătrâno-rusine din Bucovina, atât în sfera ecleziastică, cât și în cea social-politică. A colaborat activ cu publicațiile rusofile „Pravoslavna Bukovyna” și „Bukovinski Vedomosti”.

În 1899, fiind deja profesor universitar, pr. dr. E. Kozak a participat la un sinod al celor 66 de preoți-ruteni din Cernăuți, în cadrul căruia s-a convenit asupra unui memoriu adresat mitropolitului Arcadie Ciupercovici și consistoriului, privind păstrarea unității arhiepiscopiei Cernăuți din cadrul Mitropoliei Bucovinei și Dalmației. Acest memoriu, adoptat în 31 mai, venea ca răspuns la cel al deputaților poporaniști N. Wassilko și E. Pihuliak din Dieta Bucovinei, adresat Sfântului Sinod al Bucovinei și Dalmației, în care se propunea împărțirea eparhiei pe criterii naționale – în una ucraineană și alta română.

În continuare, începând cu 1901, prof. E. Kozak a condus societatea „Casa Populară Rusină-Ortodoxă” din Cernăuți. Încă de la întemeierea acesteia, a colectat fonduri pentru construcția sediului, publicând apeluri în paginile publicațiilor rusofile menționate anterior. De asemenea, a inițiat construirea unei capele pe mormântul fondatorului societății „Ruska Besida”, protoiereul V. Prodan din Lașkivka. În 1902, fiind președintele „Casei Populare Rusine-Ortodoxe”, dr. E. Kozak s-a implicat și în colectarea de fonduri pentru un internat destinat elevilor ortodocși ruteni.

În cadrul unui congres al delegaților comunitari, E. Kozak a fost ales vicepreședinte al „Consiliului Popular”. În anii următori, a continuat colectarea de fonduri pentru „Casa Populară Rusină-Ortodoxă” și pentru internatul acesteia, anunțuri în acest sens fiind publicate în mod repetat în „Pravoslavna Bukovyna”.

În 1909, prof. E. Kozak, împreună cu pr. dr. K. Bohatyrets, a vizitat Sankt Petersburg și Moscova. A făcut parte din delegația comună a rutenilor din Austro-Ungaria care a participat la inaugurarea monumentului lui N. Gogol din Moscova. Ulterior, alături de o parte a delegației, a vizitat Vilno și Kronstadt, unde a fost prezent la o recepție în Casa Alexandrină, rostind un toast în numele clerului.

În primăvara anului 1909, E. Kozak a contribuit și la înființarea societății politice „Consiliul Popular”.

Vizitele preoților Kozak și Bohatyrets în Rusia, mai ales participarea lor la diverse evenimente în cadrul Imperiului Rus, au generat ecouri în Austro-Ungaria. Deputații poporaniști au adresat interpelări guvernului în parlamentul austriac și în Dieta Bucovinei. Ca reacție, la 17 decembrie 1909, prof. E. Kozak i-a trimis o scrisoare deputatului poporanist N. von Wassilko, în care preciza că a participat la festivitățile dedicate lui Gogol nu ca oficial, ci ca invitat, alături de alți renumiți slaviști din Europa.

Este de remarcat că, la inițiativa reprezentanților poporaniștilor, în 1910 s-a discutat în repetate rânduri în Camera Deputaților din Parlamentul austriac problema călătoriilor rusofililor bucovineni în Rusia, în special la Moscova și Sankt Petersburg. Dacă în cazul prof. E. Kozak vizita nu a avut consecințe imediate (deși, în 1911, nu i s-a aprobat numirea ca decan al Facultății de Teologie), pentru pr. K. Bohatyrets călătoria neaprobată la Sankt Petersburg a condus la o anchetă disciplinară și sancțiuni.

La 11 mai 1911, protoiereul prof. E. Kozak, împreună cu pr. K. Bohatyrets, ca reprezentanți ai bătrânilor-rusini, au candidat în alegerile pentru Dieta Bucovinei

din partea curiei clerului rusin. Prof. E. Kozak a pierdut în fața preotului T. Dracinski, reprezentant al taberei ucrainofile, obținând doar 27 de voturi.

În preajma Primului Război Mondial, autoritățile austriece din Bucovina au început să-i persecute pe bătrânii-rusini, suspectați de spionaj în favoarea Rusiei, din cauza legăturilor acestora cu organizații panslaviste din Imperiul Rus. Într-un articol publicat la 6 ianuarie 1914 în ziarul cernăuțean „Bukowiner Post”, semnat de autorul necunoscut „Po-kej”, sunt nominalizați drept „colaboratori ruși” printre alții: Bobrinski din Petersburg, cei doi Gherovski, Kassian Bohatyrets, profesorul Facultății de Teologie Kozak, Vasilii Kozaryshchuk, Kiselivski, Mohylnytski alături de „toți ceilalți spioni plătiți de Rusia”.

În 1914, cu câteva zile înainte ca Monarhia Habsburgică să declare război Rusiei în 6 august, în Bucovina au început arestările și internările planificate, pe baza unor liste întocmite anterior de jandarmerie și poliție, vizând persoane considerate nesigure, în special preoți ortodocși cu simpatii rusofile. Potrivit mărturiei preotului rusofil din Sadagura, exarhul D. Kysel-Kyselevski, a fost de asemenea internat cumătrul său, protoiereul și profesorul dr. E. Kozak, împreună cu familia din Cernăuți, la Salzburg. Aflat la Salzburg, Kozak s-a confruntat cu o situație financiară dificilă din cauza îmbolnăvirii grave a fiicei sale mai mari, Natalia, în timpul călătoriei. Căutând fonduri pentru tratament, profesorul s-a adresat diferitor instituții, inclusiv Fondului Religionar Ortodox al Bucovinei, precum și cunoscuților și prietenilor, însă fără succes. Cu ultima speranță, E. Kozak s-a adresat vechiului său prieten și mentor V. Jagić, căruia i-a trimis mai multe scrisori din Salzburg în 1915 (15 iulie, 26 iulie și 22 septembrie). V. Jagić, manifestând compasiune, i-a oferit sprijin financiar. Cu toate acestea, în ciuda eforturilor și a cheltuielilor mari, fiica sa a decedat în 26 octombrie 1915, la vârsta de 21 de ani.

La sfârșitul războiului, în septembrie 1917, persoanele ecleziastice și laice internate au fost eliberate și s-au întors în Bucovina. La sfârșitul lunii septembrie 1918, când mitropolitul Bucovinei și Dalmației, Vladimir de Repta, s-a întors și el din Viena la Cernăuți, cu permisiunea autorităților imperiale (fiind anterior internat și pensionat la ordinul împăratului, din cauza unei circulare emise în toamna anului 1914, în timpul primei ocupații rusești a regiunii, cu privire la rugăciunea pentru țar), o delegație reprezentativă a clerului bucovinean a venit la reședința mitropolitană pentru a-l saluta. Din această delegație au făcut parte și protoiereul, profesorul E. Kozak, precum și părintele dr. K. Bohatyrets, care se întorseseră de curând din locurile de internare.

După unirea Bucovinei cu România, prof. E. Kozak a continuat să se implice activ în viața social-politică, rămânând fidel pozițiilor bătrânilor rusini. Astfel, prințesa emigrată din Rusia, Ecaterina Sayn-Wittgenstein, care a vizitat Cernăuții în 1919, remarca în jurnalul său, cu referire la discuțiile purtate cu prof. E. Kozak – cel care chiar o ajutase pe ea și pe surorile sale să fie acceptate ca auditoare libere la universitatea locală – că el, împreună cu arhidiaconul N. Ursuleac, erau „rusini bătrâni” înverșunați și oponenți ai Ucrainei greco-catolice austriece.

La începutul lunii martie 1919, E. Kozak a reprezentat comunitatea ruteană într-o comisie dedicată discutării reformei agrare în Bucovina. A susținut proiectul

dr. Morariu privind colonizarea țăranilor săraci din alte regiuni în nordul provinciei, dar, în același timp, s-a opus practicii începute de guvernul austriac de a numi pe locuitorii locali drept ruteni sau ucraineni.

În 17 mai 1919, la Cernăuți, a participat la o întâlnire a reprezentanților minorităților cu misiunea reprezentantului britanic în România, generalul Greenly.

În timpul alegerilor pentru Parlamentul și Senatul României din mai 1920, dr. E. Kozak a candidat pentru un loc în Senat pe lista Partidului Poporului, condus de generalul Alexandru Averescu. În urma alegerilor desfășurate între 27 și 30 mai, a fost ales senator din partea circumscripției electorale Cernăuți – Coțmani – Zastavna, învingându-l pe contracandidatul său, polonezul P. de Stefanowicz. Până în 1922, el a reprezentat în Senat fracțiunea „rusinilor bătrâni” din Bucovina.

În perioada 29–30 iulie 1921, senatorul E. Kozak, în calitate de reprezentant al comunității ruse din regiune, a participat la o conferință dedicată situației învățământului în rândul minorităților naționale din Bucovina. În 16 octombrie 1921, împreună cu reprezentanți ai altor comunități naționale din provincie, reprezentantul rusinilor – profesorul slavist – a luat parte la o întâlnire cu prim-ministrul României, generalul A. Averescu, desfășurată în sediul administrației din Cernăuți. În cadrul întâlnirii, senatorul i-a adresat premierului întrebări referitoare la limba de predare în școli și în parohiile bisericești din zonele locuite de ruteni, plângându-se totodată de închiderea școlilor cu predare în limba ucraineană.

După încheierea mandatului său de senator, în 1 martie 1922, protoiereul dr. E. Kozak s-a prezentat ca independent la alegerile pentru Senatul României în circumscripția Cernăuți – Coțman – Zastavna, dar a pierdut alegerile în fața ministrului de interne de atunci, fostul prim-ministru general A. Vaida-Voevod, reprezentant al Partidului Național-Liberal, aflat la guvernare în acea perioadă.

În iunie 1927, în timpul noilor alegeri parlamentare din România, E. Kozak, ca reprezentant al „rusinilor bătrâni”, a participat la scrutin alături de blocul minorităților. Iar în anul 1928, împreună cu alți reprezentanți ai comunităților naționale din Bucovina, s-a alăturat comitetului organizatoric al sărbătorii Zilei Unirii, celebrată în 27 octombrie.

Merită menționat că, începând cu anul 1928, în viața politică a regiunii a început să se manifeste activ Partidul Național Ucrainean (PNU), condus de Volodymyr-Serhii Zaloziecki-Sas, ales de mai multe ori senator în Parlamentul României. În 1931, profesorul și preotul E. Kozak, împreună cu preotul dr. K. Bohatyrets, s-au implicat într-o confruntare politică cu liderul PNU, care discredita rusofilii și se arăta dispus să colaboreze cu cercurile guvernamentale românești. Prim-ministrul României și ministrul învățământului public, istoricul prof. N. Iorga, nota în memoriile sale pentru anii 1931–1932, în însemnarea din 8 mai 1931, următoarele: „Ieri am primit o telegramă de la rusini, de la Kozak și Bohatyrets, împotriva ucrainenilor, din partea cărora se autopropune Zaloziecki”.

În ansamblu, se poate constata că și după integrarea Bucovinei în Regatul României, prof. E. Kozak a continuat să desfășoare o activitate publică și politică intensă, rămânând fidel curentului rusofil.

BIBLIOGRAFIE

1. Archiv der Universität Wien, Phil. Rigorosen Protokoll, Sign. Ph 59.13, Jahr 1888–1894.
2. Archiv der Universität Wien, Philosophische Fakultät – Nationalien, Sign.130, WS 1886–1887, Film 1044; Sign.130, WS 1886–1887, Film 1044; Sign.134, SS 1888, Film 1046; Sign.140–142, WS 1889–1890, Film 1048; Sign.132, WS 1887–1888, Film 1045; Sign.136, WS 1888–1889, Film 1042; Sign.128, WS 1886–1887, Film 1043; Sign.140–142, WS 1889–1890, Film 1048.
3. *Bazhayemo do Ukrainy! Zmagannya za ukrayinsku derzhavnist na Bukovini u spogadah ochevidciv (1914–1921 rr.* [Welcome to Ukraine! Competition for Ukrainian statehood in Bukovyna in the memories of eyewitnesses (1914–1921)] [Tekst] / O. V. Dobrzhanskyj, V. P. Saryk, Odesa, Mayak, 2008.
4. *Derzhavnij arhiv Cherniveckoyi oblasti (dali DACHO)* [State Archive of Chernivtsi Region], f. 1245, op. 7, spr. 29, ark. 82 zv.–83, 97 zv.–98; idem, f. 1245, op. 7, spr. 50, ark. 72 zv.–73, 91 zv.–92; f. 3, op. 1, spr. 7565, ark. 1–3zv, 7–8; f. 1245, op. 1, spr. 1, ark. 58–59; f. 228, op. 3, spr. 33, ark. 631–632; f. 228, op. 3, spr. 43, ark. 363; f. 228, op. 3, spr. 45, ark. 369.
5. „Foaia Ordinăciunilor Consistoriului arhiepiscopesc în afacerile Arhidiecesei ortodoxe-orientale a Bucovinei”, 1899, Tipo- și litografia concesiunată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 1900.
6. *Hof und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1918*, XLIV. Jahrgang (1918), Wien, K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1918
7. *Memorial bukovinskogo pravoslavnogo duhovenstva russkoj narodnosti* [Memorial of the Bukovinian Orthodox Clergy of the Russian Nationality], Chernovcy: Pechatnya G. Chopa v Chernovcah.
8. *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (dali NSK)* (Hrvatska, Zagreb), Zbirka rukopisa i starih knjiga (rukopisna građa): Pisma Vatroslavu Jagiću [National and University Library in Zagreb (NSK) (Croatia, Zagreb), Collection of Manuscripts and Old Books (manuscript materials): Letters to Vatroslav Jagić.], R 4610b. Kozak Jagiću, 15. Juli 1915; *NSK* (Hrvatska, Zagreb), Zbirka rukopisa i starih knjiga (rukopisna građa): Pisma Vatroslavu Jagiću [NSK, (Croatia, Zagreb), Collection of Manuscripts and Old Books (manuscript materials): Letters to Vatroslav Jagić.], R 4610b, Kozak Jagiću, 26. Juli 1915; *NSK* (Hrvatska, Zagreb), Zbirka rukopisa i starih knjiga (rukopisna građa): Pisma Vatroslavu Jagiću [NSK, (Croatia, Zagreb), Collection of Manuscripts and Old Books (manuscript materials): Letters to Vatroslav Jagić.], R 4610b. Kozak Jagiću, 22. September 1915.
9. *Naukova biblioteka Cherniveckogo nacionalnogo universitetu im. Yu.Fedkovicha, Viddil ridkisnoyi knigi (dali NB ChNU, VRK)* [Scientific library of the Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovicha, Rare book department], 90.In.364642, Rukopis z arhivu Kozaka E. (v dvoh papkah), Papka Nr.1 - Briefe 1-80, Jagić an Kozak, Brief Nr. 67 von 19. Aug. 1899.
10. *Niederösterreichischer Amts-Kalender für das Jahr 1896*, XXXI. Jahrgang, Wien, K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1896.
11. Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Vienna, Nachlässe an Wassilko I, NL Wassilko I. Briefe an Wassilko, AVA 3.
12. Pfarre Wien, Kirchengemeinde zur Hl. Dreifaltigkeit, Taufbuch, Tom V, 1870–1919, Sign. 01–06, Taufe_0093, S. 93: <https://data.maturita-online.eu/de/oesterreich/metropolis/wien-kirchengemeinde-zur-hl-dreifaltigkeit/01-06/?pg=94>.
13. *Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1871*, Czernowitz, 1871; idem, 1873, 1875, 1878.
14. *Schematismus der Bucovinaer gr.or. Archiepiscopal Diöcese für das Jahr 1877*, Czernowitz, 1877.
15. *Schematismus der Bucovinaer gr.or. Archiepiscopal Diöcese für das Jahr 1894*, Czernowitz, 1894; idem, 1895, 1904, 1907, 1908, 1914.
16. *Şematismul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1921*, Cernăuți, 1921.
17. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Österreichischen Reichsrates*, XX. Session, Bd.VI, nr. 38–49, Wien, 1910.

18. *Talergofskij almanah. Propamyatnaya kniga avstrijskih zhestokostej, izuverststv i nasilij nad karpato-russkim narodom vo vremya Vsemirnoj vojny 1914–1917 gg.* [Talerhof Almanac. Memorable book of Austrian cruelties, fanaticism and violence against the Carpatho-Russian people during the World War of 1914–1917)].
19. *Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k.u.k. Franz-Joseph-Universität zu Czernowitz im Wintersemester 1899/1900*, Czernowitz: Verlag des akademischen Senates, 1899.
20. *Zmagannya za ukrajinsku derzhavnist na Bukovini (1914–1921 rr.). Dokumenti i materialii* [Competition for Ukrainian statehood in Bukovina (1914–1921). Documents and materials], Odesa, 2008.
21. *Ceaușu, Mihai-Ștefan, Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina Habsburgică (1848–1918)*, Iași, Editura Junimea, 2004.
22. Chuchko, Mykhailo, *Istoriia i sohodennia Pravoslavnoi Tserkvy na Bukovyni: do pytannia pro administratyvno-terytorialnyi ustrii ta dukhovne pidporiadkuvannia yeparkhialnykh struktur kraiu v seredyni XIV – na pochatku XXI st.* [The history and present of the Orthodox Church in Bukovina: to the question of the administrative-territorial structure and spiritual subordination of the eparchial structures of the region in the middle of the 14th - early 21st centuries.], Chernivtsi, Polihraf-Servis, Kh., Machulin, 2020.
23. Chuchko, Mykhailo, *U gornyli viprobuvan: Pravoslavna Cerkva na Bukovini v 1914–1919 rr.* [In the crucible of trials: the Orthodox Church in Bukovina in 1914–1919], Chernivci, Druk Art, 2015.
24. Dobrzhanskyj, Olexandr, *Nacionalnij ruh ukrajinciv Bukovini drugoyi polovini XIX – pochatku XX st.* [The national movement of Bukovyna Ukrainians in the second half of the 19th and early 20th centuries], Chernivci, Zoloti litavry, 1999.
25. Iorga, Nicolae, *Memorii. Încercarea guvernării peste partide: (1931–2)*, București, Editura Datina Românească, 1939.
26. Jagic, V., *Spomeny mojeha zhyvota, II. Deo (g. 1880–1923)* [Memories of my life. Part II (1880–1923)], Beograd, Yzdanye Zaduzhbyne d-ra Nykole Krstcha, 1934.
27. Kappeler (Hg.), A., *Die Ukraine. Prozesse der Nationsbildung*, Böhlau, Köln, Wien, Weimar, 2011.
28. Kozak, Eugen, *Benennung der orthodox-orientalischen Bukowiner Erzdiözese im Kirchenkongresse 1921*, Czernowitz, 1921.
29. Kozak, Eugen, *Die Bedeutung des Kirchenslavischen in theoretischer und praktischer Beziehung. Inaugurationsrede gehalten am 9. December*, Czernowitz, 1907.
30. *Sain-Vythenshtein, Ekaterina, Dnevnyk, 1914–1918 [Diary, 1914–1918.]*, Paryzh, YMCA-Press, 1986.
31. Staryk, Volodymyr, *Vid Sarayeva do Parizha. Bukovinskij Interregnum 1914 – 1921: Mizh nacionalizmom i tolerantnistyu* [From Sarajevo to Paris. Bukovyna Interregnum 1914 – 1921: Between Nationalism and Tolerance], Red. L. Zvenigorodska, Chernivci, Prut, 2009.
32. Wurzer, R., *Zur Geschichte des k.k. I. Staatsgymnasiums in Czernowitz. Einem vielseitig gehegten Wunsche gemäß folgt hier im Anschluß der Jahresbericht des K.K. I. Staatsgymnasiums in Czernowitz*, Czernowitz, Eckhardt, 1908.
33. Zhukovskyj, Arkadij, *Istoriya Bukoviny* [History of Bukovyna.], Ch. II.: Pislya 1774 r., Chernivci, Chas, 1994.